

előretölt

helyőrség

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

14 Jódal Rózsa:
Harc15 Kucor Tamara:
Művészet a
gyárfalak között16 Lukács Lilla:
Azúrkék varázslat

2022. január 15. V. évfolyam 1. szám

tárca

BÜBÜ

Elegáns, hajlott hátú, idős aszszony állt egy gyönyörű kabátban a Felszabadulás téri buszmegállóban.

– Gyere arrébb, kislányom – mondta anyám, és nézte az idős, szép arcú nőt, mint aki megkövült.

Nem értettem, mi történt. Éppen nem ugrándoztam, mert anya azt nem szerette.

– Tönkremegy a szép lakkcipőd, kislányom – mondta olyankor anya mindig.

– Anya, miért jöjnek arrébb? – kérdeztem.

– Csendesebben, kislányom – mondta ő. És húzott el, minél messzebb az idős nőtől, majd anynyit mondott:

– Ő a Bübü. Majd ha nagyobb leszel, elmesélem, ki ő.

Bübü, Bübü – ízlelgettem a szavakat. Aznap délután már

nem tudtam a csillogó kirakatokra és a török mogyorós drabséra sem figyelni. Ez volt ugyanis a kedvenc programunk anyával szombat délután. Felültünk a buszra, beutaztunk a Belvárosba, néztük a kirakatokat, majd édességet vásároltunk az Édességboltban. Imádtam ezeket a délutánokat. Anyával felöltöztünk szépen ilyenkor, és úgy éreztem, nagylány vagyok. Nyolcéves voltam. Aztán otthon már nem bírtam tovább, és megkérdeztem:

– Anya, ki volt az a néni? Ha ismered, miért nem köszöntél neki?

– Mondtam már, a Bübü – válaszolt mérgesen anyám. – Hagyjál most ezzel.

Tudtam, apához kell fordulnom. Amit anya nem mesél el, azt ő el fogja mondani.

– Apa, ki a Bübü? – kérdeztem őt, amikor legközelebb cukrászdába mentünk.

– Te meg honnan tudsz róla, kislányom? – csodálkozott apa.

– Anyával láttuk, de nem mentünk oda hozzá.

– Hát, ezen nem csodálkozom – folytatta apa. – Ez egy érdekes történet. Tudod, nagyapád fiatalon megözvegyült. Nem nősült újra, minden elismerésem ezért az övé. Felnevelte anyádat és a testvéreit, diplomát adott a kezükbe. Nem vitt mostohát a házhoz. De amikor hatvanéves lett, a gyerekei már felnőttek, nagyapádat is utolérte a szerelem. Ő a Bübü. Képzeld, anynyira szerette a nagyapát, hogy a születésnapjára saját kezével darálta a mogyorót, abból csinálta a mogyorókrémet a süteménybe, mert az volt nagyapapa kedvence.

vezérvess

Bence Lajos

Jössz föl bennem

De már másképpen,
mint korábban, közvetlen
és direkte.
Mert akkor az igazi,
mikor csűrés-csavarás nélkül
érezem, onnan belülről,
jössz föl ismét, az összes
keserű megjegyzés
mentén, szerelmes-érzékeségtől
mentesen, saját valódiban,
sötét, összeesküvést sejtő
extravaganciáidat és komplexusaidat
is felvonultatva, csak hogy megbánts.
A korábbi megbánó – ne úgy
értsd, kérlek – s más engesztelő
gestusnak se híre, se
hamva, az olvadást és a tavaszt
ígérő cirógató fuvallatoknak
úgyszintén.

Üresen áll a színtér,
sínpályákon érkezik a sítér –
idézhetném önmagam,
sötét korszakom egyik
rémszüleményét.
Köszoborra merevülten
pislogunk olvadásért, ölelés
helyett körülölel a fagyos tél.
Aztán vízvázalstóként:
itt a vers, melyben megbánásomat
közlöm – máris jössz
föl, de megint másként –
tartóoszlopként,
padlásként, s ha az sincs,
itt a pamlag, leterítetlen, csak
úgy pórén, le- és kivetkőzést
testben-léleekben – ahogy
megszülettünk, pórén.

– És akkor miért nem találkoztunk mi vele? – kérdeztem én. – Sütne nekünk is tortát, mogyorósat. A te anyukád úgyis messze lakik, apa.

– Hát azt nem lehet, kislányom – apa szomorúan nézett. – Anya haragszik rá.

– Miért? – nem értettem.

– Anya azt szerette volna, ha a nagyapának a nagymama halála után semmilyen párkapcsolata nem lesz már.

Sokat álmodoztam aztán Bübü néniről. És a mogyorótortáról. Nem láttam őt soha többé.

– És azt tudod, mi volt a nagyapá temetésén? – kérdezte csaknem negyven évvel később az unokatesóm.

Épp nagyapa sírkövénél álltunk a már majdnem felnőtt fiammal.

– Mire gondolsz? – kérdeztem én.

– Eljött Bübü. És mindenki összejárt, anyád, a nővére, mint fekete varjak a vetésnél. Csak az én anyám ment oda hozzá. Megsajnálta. Ő támogatta. Ha belegondolunk, élete utolsó éveiben ő szerette a legjobban nagyapát.

novella

APRÓ ÖRÖMÖK...

Agárdi Gábor

– A Le Petit Parisien falai között mindenki egyenlő, akárcsak a temetőben – mondogatta Jules oly gyakran, viccelődve.

Aki ide betért, egy-két kedves szót is kapott az itala mellé ajándékba. Igaz, a legtöbbször nem vártak válaszokat a kérdéseikre. Mégis feltették őket. Nyugtalanul, zavartan, óriási kérdőjelekkel. A fény városában élők azért keresték az öreg főúr társaságát, mert kávéházában szégyenérzet nélkül pró-

bálhatták pár pohárával leplezni szomorúságukat.

Az őszi vendéglátós esténként a Marie Brizard-féle narancslikórt is ajánlotta szívfejdalomra. Azt az aranylő nedűt, amellyel már 1766 óta próbálták kezelni a búskomorságot kisebb-nagyobb sikerrel. Olykor ő is kortyolt belőle. Ilyenkor a citrusos aroma hatására megelevenedtek lelki szemei előtt álomszép karácsonyai. A bódító fenyőillat, a harangmintás fényfüzér és

az ezüstpapírba csomagolt, régimódi szaloncukor, amelyet Eta a vendégszoba vitrinjének mélyén rejtegetett, mert tudta, hogy a férje és testvére lecsenének mind a fáról. Az ünnep előtt elővette a gondtalanul korcsolyázó gyerekeket ábrázoló, féltve őrzött képeslapokat is, amelyek rendre a fiók mélyén várták sorsukat. Mindig vásárolt egy tucatot a Mirabeau híd környéki árusoktól, de sosem postázta őket, mert mire sétájából hazaért, beléjük szeretett. Sajnálta

elajándékozni a varázslatos üdvözlőlappokat, ezért is őrizgette mind. Amikor Jules meglátogatta, minden alkalommal tejeskávét és kakaót forralt. Mellé pedig szigorúan fahéjas almás kalácsot vagy pitét és csokoládékrémrel töltött piskótát készített. Rokonai azt híresztelték, hogy mást sütni sem tud. Még ha így is lett volna... A koros pincérnek azóta is mindennap eszébe jutnak ezek a szinte mesébe illő pillanatok. Annak idején a Le Petit Parisien ajtaját is azért tárta ki, hogy mindenkivel megoszthassa az ehhez hasonló már-már gyermeki örömeiket.

– Mindenem megvan, ezért csak annyit kívánhatok, hogy másoknak is legalább ennyi jusson – hajtogatta Eta, aki az adakozás szépségét hagyta örökül.

Jules ezúttal egy üveg vörös Dolin vermutot is kibontott drága testvérenek emlékére. Az enyhén savanykás, gyümölcsös aromájú, fűszeres, boralapú italból bőségesen töltött törzsvendégeinek. Mandula, körte és mézeskalács illata lengte be a lokált. A bódult bárzongorista kérésre közönségkedvenceket játszott újra és újra. Most a *C'est Si Bont* szólaltatta meg a billentyűkön. Minden rendben, énekelte oly régen zsebre tett kezű lazasággal Yves Montand, aki számára a szerelem olykor édes kis semmiség volt. Ez alkalommal az italozók kórusának előadásában csendült fel ez az örökbecsű. Az egymással szemben ülő párok visszagondoltak fiatalságukra, amikor még kézen fogva sétálgattak Párizs macskakövein, csókukat csenve a kandaláberek fényénél. Apró örömeik...

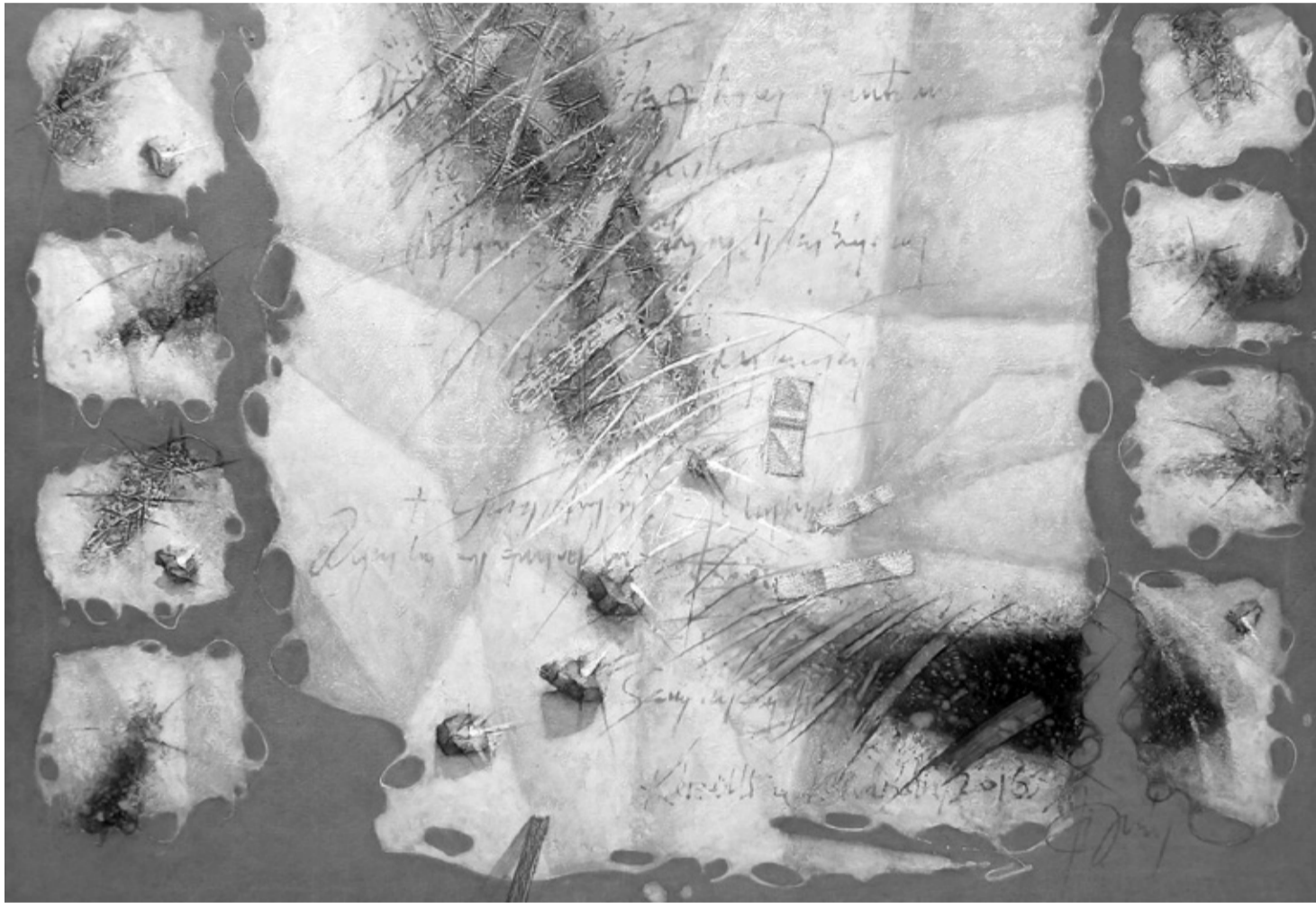
Etát is valahogy így hódította meg a választottja. Bár lehet, az ő helyzetük a férjével prózaibb volt.

– Gyönyörűen vasalt ingben és sötétkék zakóban jelent meg. Elsőre mégsem tetszett igazán. Mégis, később annyit unalmaskodott, hogy végül valahogy megkedveltem. Nekem ő és Jules a legszebb ajándék. Persze a család többi tagját is idesorolom – idézte fel.

Ezt az érzést hívhatják úgy, hogy a szeretet csodája. Eta kedvese korán, gyógyíthatatlan betegségben hunyt el. Ezután a zenés vacsorákat és a vörös vermutot felváltotta a vajás piritós és a palackozott víz. Eta a haláleset után nem nagyon járt emberek közé. Mégsem lett búbanatos, mert tudta, hogy őrangyala fentről vigyáz rá. Bárhol legyen is az a bizonyos odafenn. Amikor már ötödik éve élt özvegyként, azt kérte, hogy egy fotószalonban lőjenek róla pár képet. Kislányként is vágyott erre, de szüleinek sosem telt rá. Amikor meg már önerőből megfizethette volna, nem is törődött vele. Most mégis. Egy lilás virágcsokorral a kezében kapták lencsevégre.

Egy alkalommal, szokásos beszerző körútját követően, lehelyezte szatyrait az ágya mellé, ledőlt megpihenni, de már nem ébredt fel. Jules talált rá. Az idősödő vendéglős bögött, mint egy csecsemő, amikor rálelt. A testvére ágya melletti asztalon volt egy kép az Etáról készült sorozatból. Miután kissé összeszedte magát, megnézte a fotó hátoldalát, amelyen csupán ennyi állt.

– A tejet tedd, kérlek, a hűtőbe!

ANYARÚZS

Ficsku Pál

A Homok utca volt az első otthonom, és az volt az első otthon, amit örökre ott akartam hagyni.

Ott történt meg az első világba menésem.

Hároméves voltam.

Az anyarúzs miatt mentem világgá.

Az anyarúzs nagyanyáméknál a nagyszekrényben, a felső fiókban volt, és amikor véletlenül magamra maradtam, mondjuk, nagyanya hátra ment a nyári konyhába, vagy anya kiment a kinti budiba, akkor elcsentem az anyarúzst, és rajzoltam vele a falra, már ameddig felértem.

Kerekérdőt rajzoltam.

Mindig kerekérdőt rajzoltam, szép piros kerekérdőt.

Zöldet nem tudtam, akkor még nem voltak divatban ezek a mai divatos rúzsok.

Szóval, kerekérdőt rúzsoltam a falra, már az egész lakás kerekérdővel volt tele, nem csak a fal, a hajópadló meg a nagy cserépkályha is a belső szobában, egyedül ott volt fűtés, így utólag mondhatnám, hogy zöldövezetben laktunk, vagyis hát pirosban.

Háromévesen kerekérdő-tervező akartam lenni. Sok-sok kerekérdőt akartam tervezni. Rajzoltam egy nagy kört, az volt a kerekérdő, és bele kisebb köröket, azok voltak a fák. Anya ugyan azt mondta, hogy az nem kerekérdő, hanem pöttyös labda, de engem nem izgatott, tudtam, hogy a felnőtteknek nincs fantáziájuk.

És akkor egy nap eltűnt az anyarúzs. Eldugták előlem.

Nincs több kerekérdő, mondta anya és nagymama. Ki kell festetni a lakást. Tudod, mennyibe kerül az a festetés, kérdezték. Húszezer ötvenfilléres fagy. Azt, hogy mennyi a húszezer, azt nem tudtam, biztos sok lehet, az ötvenfilléres fagyit viszont szerettem, a Zöldikénél néha két gombócot is kaptam, de nem értettem, mi köze van a kerekérdőimnek a csokifagyihoz.

Jó, mondtam, akkor világgá megyek.

Menjél, kisfiam, mondta nagyanyám, süts nekem pogácsát. Úgy illik világgá menni. És süttött. Amikor kisült a pogácsa, becsomagolták egy batyuba, raktak mellé egy üveg Bambit is, a töpörtyűs pogácsára jól csúszik,

mondta nagymama, ki tudja, hogy ott a világvégén van-e csatos Bambi, separnyél is került, arra kötötték a batyut, kaptam puszit is, na menjél, kisfiam, jó utat, mondták. És becsukódott mögöttem a hatalmas tölgyfa kapu. A civis építészetre jellemző, hogy az utca felé hatalmas kapukat építenek, mutassuk meg a világnak, hogy gazdagok vagyunk, a kapu mögött meg csak apró ház van, meg néhány összefoltzott házrész. Nagyanyáméknak hatalmas kapujuk volt, én mindig úgy éreztem, hogy az égig ér. Szóval, ez a hatalmas kapu csukódott be mögöttem.

Álltam az utcán, és döntenem kellett, balra menjek, vagy jobbra. Balra mentem. Vígán ringatózott a batyu a bot végén, szabad voltam, igaz, hogy nem volt anyarúzsom. A sarkon ott ült Néni néni a hokedlijén, és almát árult. Néni néni mindig a háza előtt ült, és almát árult, vagy körtét vagy diót vagy valamit.

Hová mézs kisfiam, kérdezte.

Világgá, mondtam büszkén.

Adok egy almát, mondta, jó lesz az útra.

A TANYA

Michael Piry Baumeister tervezte magának a háború után a városból északnyugatra, a szomszédos falu határába benyúló területen, a Duna medrének szabályozása, meandereinek kiiktatása után állóvízzé degradált folyóághoz közel a szép tanyát, amelyet többholdnyi szántó vett körül. Nagyon pontos tervrajzot készített, hogy az építkezés engedélyezését simán megkapja. A folyami gátról makadámút ereszkedett majdnem a tanyáig, hogy esőzések alkalmával is megközelíthető legyen a csinos lakóház. A városi téglagyárból hozatott téglából építette az igazi tanyát, szobával, konyhával, a szoba mellett kényelmes és tágas verandával, ahonnan szinte az egész birtokot be lehetett látni, szerszámkamrával, istállóval, kocsiszínnel, mindegyiken vastag deszkából ácsolt kapuval. A verandának csak az egyik oldala volt nyitott, padozata fekete-fehér cementlapokkal kirakva, akár egy sakktábla, nyáron itt zajlott a lakók, a földbérlek vagy az ide látogató gazdáék élete. A házat hódfarkú keménycserep fedte, eltérően a többi határbeli kunyhótól meg a falu legtöbb nádfedelez házától. Az ácsolt kerek kút az udvar közepétől pár méter-

re távolabb állt, s tőle nem sokkal odébb naggyá és terebélyesé növekedett korai és lédús, finom, árpával érő körtét termő fa, amely alatt a kiránduló tulajdoséék nyári uzsonnákat tudtak elkölteni a szerszámkamrában letakarva őrzött s ilyenkor a zöld pázsitra kitett kerti garnitúrán, amelyet a városi kosárgyárban készítettek. Az elemőzsiát mindig Piryné hozta a városból. Az udvar és a birtok sosem volt elkerítve, így a bérlők állatokat sem tarthattak. A nagyon közeli gát és a folyó közti erdőben torportyánok és rókák még gyakran előfordultak, így a baromfitartásra gondolni sem lehetett. A kint élők a húsféléket a szomszédos városból hozták ki a hetipiacról, s a konyhában vagy a kútban, de nem a vízben, csak fölé eresztve tárolták hűvös helyen.

Az építőmester a város ipari fejlődésének köszönhetően gyarapította vagyonát, ugyanis a módosabb polgárok – a háború félelméből felocsúdvá – sorra magas és széles, az utcával párhuzamos házakat építettek, díszes einfuhrt kapukkal, cikornyás homlokzatokkal, kiemelkedő ablakkeretekkel. Mindez a kőművesek, az ácsok és a téglagyárosok malmára hajtotta a vi-

zet, akik egymást túlcitálva a megoldásokban igyekeztek eleget tenni az igényeknek. Michael Piry is ilyen, több munkást foglalkoztató építőmesterként dolgozott, aki a Sörház utca közepéről került a városközpont közeli helyre, ahol két öreg épületet is megvásárolt s lebontott, hogy a maga házával megmutassa tudását és munkabírását. A háza maga volt a cégér, amely odacsalogatta a megrendelőket. Az egyik tégláégetővel is rokonságban állott, s az ő áruját kínálva jó forgalmat biztosított sógorának, akitől a saját háza homlokzatához külön elemek készítését is kieszközölte, közben azok ismételt gyártását csak az ő megrendelőinek engedélyezte. Piry mester nem sajnálta a pénzt hosszabb utazásokra, hogy más városokban tájékozódjon az építkezés új technikáiról, a technológiai fejlődésről, megoldásokról. Az egykori Monarchia déli nagyvárosait sorra bejárta, ahol a szecessziós építészet remekei már álltak, de a letisztultabb formák is megjelentek már néhány helyen. Szegeden több napot időzött az ismerősénél, az ismert építőművésznél, aki a közös szülővárosukból oda költözött az impériumváltozás után. Piry ab-

ban a városban vette észre a nem megszokott, a díszek nélküli homlokzatú házak eleganciáját, amelyeken csak egy-egy erkély vagy kissé kiemelkedőbb épületsarok biztosította a megszokottól eltérő építészeti irányzat, a Bauhaus kezdeti térhódítását. Ez annyira megtetszett neki, hogy elhatározta, haza fogja hozni az újdonságot. Közben azonban még a szegedi kulturális életbe is belekóstolt. Kiállításra járt, a színházban egy Kálmán Imre-operettet, *A bájadért* nézte meg Viola Margit főszereplésével. Még egy gyengén látogatott hangversenyre is eljutott, Walet Arletta énekelt Verdi-áriákat, zongorán König Margit kísérte, akit már néhányszor zaklattak zsidó származása miatt. A zenei műsor után Piry úr az ismerősével ugyanabba a kávézóba ment, ahová a színház igényesebb művészei is jártak. Aznap este nem volt a színészgárdától hangos a patinás Virágh cukrászda. A férfiak asztalához közel foglalt helyet a zenés est két művésze és még néhány elegáns hölgy, akik hamar távoztak is. Az énekesnő és zongorista barátnője kávé ittak, míg Piry úr és barátja pezsgőztek. Amikor a szokásos esti időben a kávézóba belépett egy idős hölgy a rózsáival, Piry úr nagy vagányként egy-egy szálat küldött a művésznőknek. Szép gesztusáért mosolyogva biccentettek feléjük, így köszönték meg a hódolat jelét. Ez elégnek is bizonyult a világlátott Baumeisternek ahhoz, hogy bátran az asztalukhoz lépjen, és engedélyt kérjen a szóbeli gratulációhoz egy-egy kézcsók erejéig. A művésznők nem viselkedtek visszautasítóan, de az etikett és a távolságtartás szabályait betartatták. Nem hagyták jobban közeledni az udvarlásra kész, jól öltözött idegent.

Szegedi látogatása végeztével Piry Baumeister hazautazott, hogy a szakmai tájékozódóútnan megismert építészeti stílusban építsen házat valamely megbízójának, aki szeretne elrugaszkodni a már megszokott polgárházak izlésvilágától. Az építő még arra is hajlandó lett volna, hogy olcsóbban dolgozzon, csak hogy mindenki előtt megmutathassa kitűnő tájékozottságát az építőművészet terén. Doktor Ludwig, a kisváros legismertebb orvosa épp akkor kapott telket és építkezési engedélyt a városközpont parkjának peremén, magára a zöldövezet néző helyen. A városban mindenki nagyon tisztelte a lelkiismeretes orvost, aki évtizedek óta sikeresen gyógyította betegeit. A híres doktor Piry építkezésre bízta a megrendelést, s tőle kért tanácsot is a ház küllemét és a belső terek kialakítását illetően. Ilyen megbízatásra várt a már nem túl fiatal, de korosodónak sem mondható architekt, s olyan pontosan

tudta megépíteni a város első Bauhaus stílusú emeletes házat, hogy a gazdag lakók megörökönyödve nézték a szerintük egy híres és tehetős orvoshoz mégsem illő furcsaságot. A cikornyáktól mentes, egyenes vonalú épületen az enyhén kiugró erkély félkörben szegélyezte a ház sarkát. A lépcsőházba a természetes fény egy kör alakú ablakon áradt be. A megépített lakóház látványa mindenkit megállásra késztetett, utánozni azonban senki sem akarta ezt az építészeti megoldást. Magányos képviselője lett a Ludwig-ház az Európában akkor született művészeti korszakot jelentő kifejezőmódnak és az egész társadalomban a változás igényének.

Az építőmester elégedetten vizsgálta sikeres alkotását, és minden részletet pontosan szemügyre vett. A bátorságot jelentő kihívás megerősítette önbizalmát, s külön-külön variációkra biztatta. Épp ezért utazott ismét Szegedre, hogy az ottani újabb eredmények látán frissítse tudását, elképzeléseit. A városban tett vizslató séták alatt a színház közelébe ért, ahol a színlapon Arletta és Margit művésznők nevét kereste, de hiába. A pénztárosnőnél érdeklődött, hogy mikor lesz ismét föllépésük. Az a duó azonban már nem létezett, de König Margitot megtalálhatja a szegedi alsóvárosi zenei magániskolában. Több sem kellett Piry úrnak. Konflist fogadott, és kihajtatott az említett zenede elé. Az épületből különböző hangszerek hangja szállt, s belépve az előtérbe, könnyen megtalálta a zongoristák oktató részlegét a földszinten. A nehéz acéltökés hangszereket nem cipelték föl az emeletre. Az egyik ajtón meglátta a König Margit Pianistin táblát. Hang nem hallatszott kifelé. Bekopogott. A „szabad” jelzésre belépett a kis terembe. A művésznő egyedül ült a pianínónál, és a kottákat rendezgette. Öltözéke egyszerű volt, fehér blúz sötétkék rakott szoknyával, alacsony szárú fekete lakkcipő, csikófarokba kötött dús fekete haja a hátára omolva. Kissé meglepődött az idegen férfi láttán. Az úr bemutatkozott, és felidézte első találkozásuk történetét. König művésznő halványan emlékezett az esetre. Az építész arról érdeklődött, hogy hol láthatná, hallhatná ismét a korábban megismert kettős előadását. König tanárnő erre elmondta, hogy sehol, ugyanis Walet Arletta kivándorolt Amerikába, így őt más énekművész kísérőjének nem kérték föl. Mostanában már nem is érdeklődnek felőle a színházból. Rossz idők járnak, mondta kissé elboruló arccal, sötét szemöldökét összeráncolva.

folytatás a 4. oldalon

– És ha én egy biztosabb és biztonságosabb helyet tudnék a művésznőnek szerezni? – tette fel a kérdést az egyre magabiztosabb férfi. A szaporodó zaklatásoknak és mellőzéseknél kitétt zongorista csak nézett maga elé nagy barna szemével, mint aki azon mészlik, mit is akar ez a férfi tőle. Nem volt bátor, és meg is kérdezte: miféle ajánlat ez, mit akar mindez jelenteni? Akkor kezdődött a gavallér vallomása a szerelem első látásra jelenségről, az ő vállalkozásáról, helyéről a vidéki város társadalmában, valamint a zongoraművészek az abból eredő lehetőségeiről. Piry úr városában nem működött zeneiskola, magánórákat adó, hangszeren játszani tudó emberből is csak néhány élt ott. A művésznőt nem ismerik, nem tudják származását, különben is elég csendes a városka. Egy magánzene megnyitása csak hasznára válna a hölgynek. Mindezek megdobogtatták Margit szívét, de gondolkodási időt kért az úrtól. – Holnapután utazom – felelte Piry úr. – Kérem, gondolja meg a művészi és a leánykérő ajánlatom! Velem csak jól járhat. Eljövök a válaszáért. Kisztihand!

Meghajolt, bátran kezét csókolta, és König Margit nem húzta vissza a kezét. Sokáig néztek egymás szemébe. Azután az úr távozott.

König Margit a sokban módosított európai országhatárok átalakításakor került Munkácsról Szegedre. Nem akart a megalkuló szláv állam polgára lenni. A Latorca menti városban nagy és gazdag zsidó közösség élt. Königék jól prosperáló selyemgyárat birtokoltak. Amikor Margit lányuk a zenei tehetségének fejlesztése érdekében úgy döntött, hogy a csonka Magyarországra költözik, kissé furcsállották ugyan, de a még megmaradt vagyonukból jól ellátva engedték útjára. Így tudott Margit Szegeden rendes lakást vásárolni a Kárász utcában az akkor magasba szökött lakásárak ellenére is. Tetszett is neki a Tisza-parti város, ahol zeneileg műveltebb és igényesebb közönséget talált, mint a szülővárosában. Az 1920-as évek vége felé azonban már megjelentek a zsidóüldözés különböző formái, ami aggasztotta a zongorista hölgyet. Gondolatban már biztonságosabb helyet keresgél, bár az óceánon túlra nem óhajtott távozni. Így Piry úr ajánlata, igaz, ismét egy másik és megint csak szláv országba szolt, mégis meggondolandónak tűnt. König Margit nem is teketóriázott sokat. Másnap délután igent mondott a kérőjének, aki hosszú csókkal köszönte meg a házasság révén érte kecsesgató választ.

A Piry–König-házasságkötés elé azonban akadály gördült: a menyasszony felekezeti hova-

tartozása. A környék sváb és magyar papjai sorra rettegtek a gyűlölt zsidók katolizálásától. A sokákok és bunyevácok új országukban az ő nyelvüket nem tudó emberrel szóba sem álltak volna. Végül is pravoszláv vallású lett Маргита Кениг a sziváci rópa kegyelméből és Piry úr bőséges adományából. Így már a keresztény vegyes házasság megkötethetett. Ami úgy is lett, s éppen ott, a sziváci Szent Miklós pravoszláv templomban. Piry úr és ifjú hitvese a Baumeister nem is olyan rég felépült tágas házában kezdtek meg közös életüket. Az úr a maga részéről letudta a nősülési elvárásokat, és továbbvitte jól menő műhelyét, míg az asszonyka előbb kereste, várta az első szerelem lángolását, de annak az idején túl voltak már mindketten. Néha utazgattak a közeli városokba, egyszer még a tengeren is töltöttek két hetet, ám csak egymás mellett élő társaként. Ünnepeken leginkább a szomszéd falu határában levő tanyájukra utaztak ki, ahol az ismerőseiket is vendégül látták akár ebédre, akár uzsonnára, borozásra. A minden évben jól termő körtefa gyümölcséből a lakók illatos pálinkát főztek a faluban, s annak felét Piry úr szívesen fogyasztotta vendégeivel. Ilyen vendégeskedések alkalmával az ott lakók elvonultak a tanyáról. A vendéglésre Piryné viselt gondot. Jó híre volt a Piry-tanyának.

Piry Margit a férje közbenjárására megnyitotta magánzenedéjét, az első ilyen a Duna-parti városban, ahol eleinte csak néhány hangszeren tanítottak, de később, ahogy az érdeklődés nőtt, bővítette a választható hangszerek kínálatát zongorára, harmonikára, hegedűre, trombitára és klarinétra. A zeneiskola épületének a várostól kibérelte a Zombori út sarkán álló sokszobás üres épületet, ahol hosszú évekig működött a zenekedvelő ifjúság oktatása még akkor is, amikor már nem König Margit irányította az intézményt.

A második háború idején valotta csak be Piry úr, hogy ő a magyar hadsereg századosa, és csupán hajlott kora ellenére nem hívták be a hadseregbe. Amikor azonban a közeledő szovjet hadsereg híre egyre hangosabb lett, Piry úr jól tömött pénztárcával felutazott Budapestre, s ott húzta meg magát a háború végéig, sőt még annál tovább is, egészen a haláláig. A feleségét többször igazoltatták a magyar, majd a német katonák, de a cirill betűs, ósláv nyelvű okmányok láttán békén hagyták. Piryné a családi házában maradt. Saját vagyonát, a szegedi lakás árát aranypénzbe fektette, s a pénzügyeit a három utcai szoba szecessziós csillárának színes majolika búrájába rejtette. A közepén egy nagyobb, körben pedig a fölfele hajló karokon levő búrákból

semmi sem látszott ki, de még át sem sejtett. Erre Fernbach úr, a környék nagybirtokosa figyelmeztette, aki gyakorta meglátogatta az egyedül maradt úrihölgyet. Az ő tanácsára vált meg a kedves tanyától is, amelyet egy falusi parasztember vett meg a körötte levő szántókkal együtt.

A háború után özvegy Piry Michaelné nyugdíjat kapott az állami rendeletre létrehozott zeneiskolától, amely valójában az ő iskolájának utóda lett. Napjait magányosan töltötte, ugyanis kevéske látogatói sorra elköltöztek Nyugatra. Otthon egy mély bársonyfotelba süppedve a párizsi barátnőjétől kapott szipkából szívta cigarettáit, míg egy napon el nem szundított dohányzás közben, s a szipka kiesett a kezéből. Az égő cigarettától meggyulladt a rojt a fotel alján, majd a szőnyeg is. Amikor a szobából kiszüremkedő füstöt észrevették a szomszédok, betörték a kaput és az ablakot is, de Piry Michaelné König Margit addigra már megfulladt a füstben. Temetésére a katolikus nagytemetőben került sor, de nem a katolikus, hanem az addigra már egyre növekvő pravoszláv részben, amiről a városi zeneiskola gondoskodott. Örökségét, akár a többi sváb vagyont, államosították.

A teljes novella a Levéltári-
dák dokumentumban
olvasható.

tárca

HA MEGFAGY A LEVÉL

Gondoltam, írok a régi telekről. Valami nagyon szépet írok, szánkón húzott nevető gyerekekről, hólapátolás közben pálinkát kortyoló férfiakra, a városról, ahol karácsonyra vett szaloncukrot lopnak a lurkók szekrénybe dugott dobozból, és az utcák fölött füstölőbe vitt hurka, kolbász, sonka illatát sodorja a szél. De csak a döbent ámulat jut eszembe, amikor 1984-ben (vagy talán '83 februárt mutatott a naptár?) árokba fordult autókról, káromkodva mentő, félig fagyott katonákról, magyar földön, de még a déli határon túl, Jugoszláviában is régen nem tapasztalt télről, Alföldet pusztító viharról beszélt a televízió, kutyák nyüszítettek a határban, utakat zártak el a viharral gyilkolt villanypóznák.

Gondoltam, írok erről a télről, de csak egy arcot látok, több mint hetven éve cserzett bőrön futó ráncokat, lassan mozgó kezét. Az ujjak közt távirat papírja remeg, nyomtatott sorok, rövid üzenet: „Apám, szörnyű időt jósol a meteorológia. Ugye, megérti, ha most nem megyünk haza?”

Az öreg válaszolna, de kinek és hogyan? A jóslat beteljesült, orkánerejű szél csapott le. Jéghideg szobából bámulja a telet, igen, azt a puszító telet. A tanya ablakából lesi, havazhat-e, fagyhat-e még kegyetlenebbül. Hetvenéves, kopott tekintet keresi az országutat, ahol suttyó kölyökként szaladt ki a köves útig, hátha mégis hazatér az apja, akiről azt híresztelték: olasz fronton szakította át a mellét

egy puszkagolyó a nagy háborúban. Majd már ő vánszorgott rongyos bakancsban, de mosollyal az arcán – hazaértem! –, amikor vége lett a második, világot égető csatának, ahol őt parancsolták az orosz frontra. De hol van az már? Eltűnt, mint az út. Széthasadt, mint a villanyoszlopok.

Gondoltam, írok a télről, de csak az öreg körmeit látom. Neveket karcol a jégvirágba. Az asszonyét, aki úgy aludt el egy aratás után, hogy ma sem hiszi el az orvosnak, ilyen könnyen is érkezhett a halál. Aztán a fiúk nevei következnek. Egymás alá, csupa nagybetűvel. Béla, aki nem tud jönni, mert ugye a vihar. És János, akit szintén hiába várna, húsz éve már, hogy egy elé forduló traktorba csapódott a motorja, haláláért talán ha két év börtönt kapott a traktoros. A karcolt betűk résein ráköszön az öregre a düledező pajta, az üres ól, a fasszín, ahol talán még föllelne néhány száraz ágat, tűzre szánt rönköket. De olyan távol, hogy szinte fölösleges mérni az utat. Talán ha csizmát húzna, meg azt a nehéz vasutaskabátot. Talán ha összeszedné a csontokra tapadt maradék erőt. Talán... De minek?

Gondoltam, írok a télről. És a postásról, aki bortól botladozva jön az üzenettel: „Apám, szörnyű időt jósol...”, és a fejét csóválva fröccsenti a szót: szörnyű idő?, hát akkor miért nem viszi fel Béla bátyámat magukhoz a Bélus, ha már karácsonykor sem jöttek, hogy széles pesti körúton, meleg szobából örüljön a hónap, és lácson végre csilingelő villamost.

Gondoltam... De csak az öregembert látom. Papucsban, szakadt vászonruhá-

ban nyitja ki az ajtót, remegő kézzel söpri le bajszáról a havat, aprókat lépve küzd a falhoz taszító széllel, amíg megtalálja a veranda alatti kis padot. Leül, botját ellöki – ez sem kell többet. Térdére ejti a kezét, észre sem veszi, hogy lecsúszik a hóba, összeszűkül szemmel keresi az utat, ahol napszamosok, fáradt katonák, lelkesítő táblák alatt nótázó falujárok, begyűjtést ellenőrző, tászkás emberek, téeszbe agitáló szónokok jöttek egykor, no meg a két fiú indult a város felé. Az öregember látja az arcukat és hallja a hangjukat. Aztán csak régen itt járt emberek mozognak a méteres hóban, lebegnek a fák fölött, ülnek a felhőkre, vászoninget, zubbonyt, pufajkát, zakót tép a szél apró, szikrázó darabokra.

Gondoltam, írok a télről. De csak a százszor átolvasott hír jut eszembe: szerencsére csak egy áldozatot követelt a dél-alföldi hóvihar. Tanyája udvarán megfagyva találták Z. B. 70 éves nyugdíjast. A feltevések szerint tűzre szánt fáért indult, de legyengült szervezete nem bírta a viharral.

„Csak az ujjai markoltak az utolsó percben is, így a csonttá fagyott levelet a pajta tetejét is leszakító szél sem vitte el. Alig bírtuk kiszagatni a kemény szoritásból azt a papírt, de miért is tettük?, jobb lett volna az öreggel együtt eltemetni” – mesélte a mentős. És úgy szoritotta a forró teával töltött műanyag bögrét, mint akinek a viharos telet temető tavaszon, a mentőállomás udvarát melegítő napban is fázik, nagyon fázik a keze.

novella

A MOSOLY

Tizenhat éves volt, és elég magas, a korához képest. Még nem lehetett tudni, kövérkés lesz-e, vagy csak izmos. Ritka kis bajszát leborotválta már párszor, de utána mindig kipattogott a bőr az ajka felett. Gimnáziumba járt, albérletben lakott, hogy ne kelljen utaznia mindennap. Bár napjai egyhangúan teltek, nem bánta, hogy nincsenek lakótársai, hogy nem kell reggelente vagy az esti sötétben a buszra várnia. Tanult, iskolába járt, hétfőre hazautazott. Késő őszt volt már, amikor észrevette, hogy szobája apró ablaka a történelem-tanárnöje udvarára néz.

Eddig nem sokat foglalkozott a tanárnökkel. Bejárt az órákra, ötöse volt, tanult, amikor kellett, a tanárnök, mint a tanárnök szokták, előadta az anyagot, néha filmeztek. Most sem gondolt volna rá, ha azon a késő őszi napon meg nem látta volna a kertben gereblyézni. A diófa leveleit gyűjtötte egy kupacba. Véletlenül épp akkor pillantott ki az ablakán, amikor a nő (először gondolt rá nőként a fiú) verejtéket törölte a homlokáról. Azután már nem tudott máshová nézni. A tanárnök gondosan összegyűjtötte a leveleket a fa alól, majd tüzet gyújtott, és elégette a kupacot. Sötétedett már, amikor végre a fészkerbe vitte a gereblyét, és bement. Először azt hitte a fiú, hogy a nappaliban kapcsolott villanyt a házban, de végül rájött, hogy a hálószoba ablaka néz az udvarra. A háttérben egy nagyobb gardrószeletrény kör-

vonalai, majd később a tanárnök, pongyolában. Két karját a szekrény ajtajára helyezte – úgy állt ott, mint valami angyal kiterjesztett szárnyal vagy mint a felfeszített Jézus, hátulról. A fiú elszégyellte magát, elkapta tekintetét. Maga elé nézett, olvasni próbált. Amikor ismét felnézett, a redőny leeresztve, a tanárnök sehol.

Másnap történelemórán zavarban volt. Nagyon figyelt, de nem mert a tanárnökre nézni, úgy érezte, látná rajta, hogy megleszte. Társainak nem tűnt fel, hogy óra után nem társul hozzájuk az óráról, de főleg a tanárnököt beszélni. Különbösen sem volt beszédes, most meg valahogy különösen nehezebb volt bármi rosszat is mondani a tanárnököt vagy az óráról. Nem igazán értette ő sem, hogy mi változott meg benne.

Az után a nap után többször is nézte a hálószobaablakot, leste a tanárnököt. Egyszer látta, amint porszívózik, máskor sminkelt, élénk rúzszt dörzsölt szét az arcán. Egy alkalommal, éjszaka, végignézte, míg felkapcsolja a villanyt, maga elé bámul egy ideig, majd öklével teljes erejéből üti a párnáját vagy tízszer, mielőtt kimenne a szobából. Egy kisebb gyerekekkel tért vissza a hálószobába. Gyengéden ringatta, a gyerek fejét az álla alatt tartotta. Látta a fiú, hogy kidüleszti kissé a hasát, ott, ahol a pongyola öve ül épp, a teste közepén.

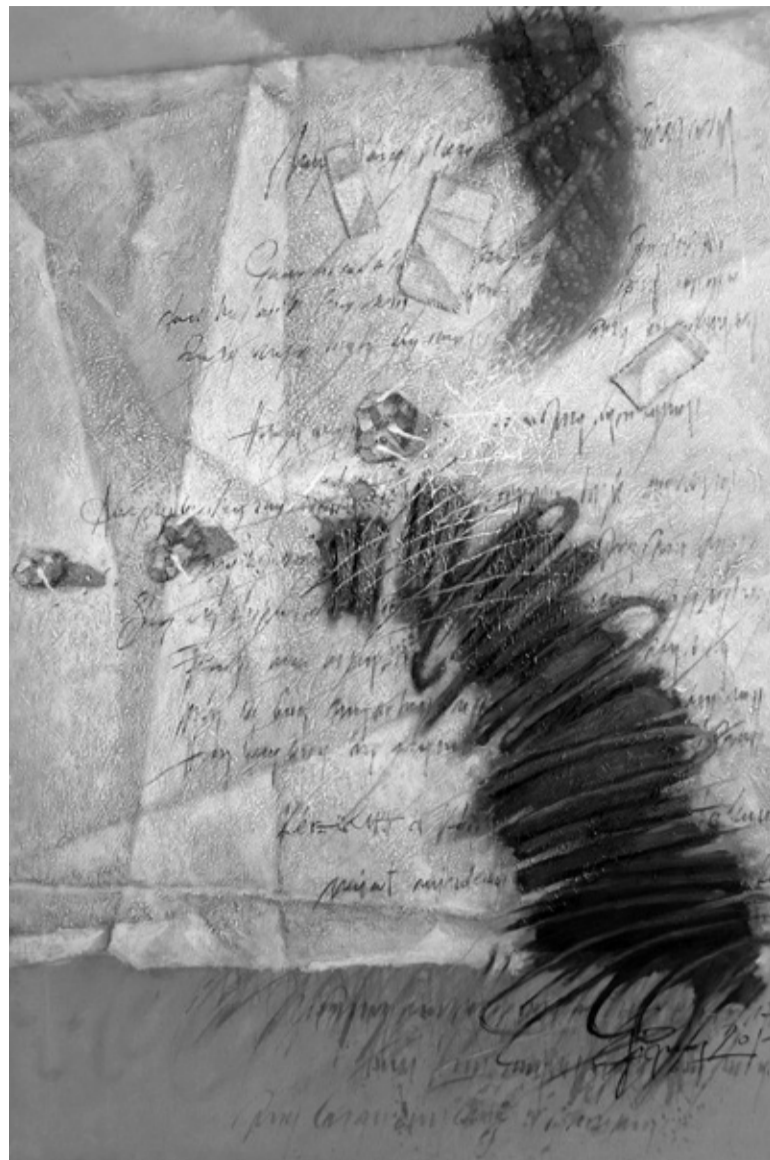
Sokszor egyedül volt a tanárnök, és elmerengve bámult maga

elő vagy a tükörbe. Tekintetében, a fiú úgy vélte, megbújt némi szomorúság.

Egy idő után keresni kezdte a tanárnököt. Hazajött az iskolából, és várta az ablak mellett. Megfigyelte, mikor siet a gyerekkért, mikor megy be a szobába. Megtanulta a napi rutinját. Az iskolában megfigyelte, hogy zavarba jön, ha nem az anyaggal kapcsolatos dologról kérdezik a tanulókat, vagy ahogy játszani kezd a vörös kontyából kicsúszó tincessel, amikor gondolkodik. Fel tudta mérni a hangulatát, felismerte, mikor ideges, ráhangolódott a mozdulataira. Igyekezett történelemórán, anélkül hogy feltűnő lenne. A korábban jelentéktelen tanárnök most néha zavarba is hozta, igyekezete ellenére olykor nem tudott felelni a kérdésére, ha véletlenül felszólította, nem mert felállni, miután a padja fölé hajolt, hogy átnézze a munkáját. Nem is nézett a szemébe, ha hozzászólt, bár hangjában felismerni vélte a szégyenlős és zavart mosolyt, amely, úgy érezte a fiú, jellemzi a nőt. Nem mert ránézni, máskor nem tudta máshová irányítani tekintetét. A folyosón megvárta, hogy pont mögötte menjen fel a lépcsőn, vagy hogy kinyithassa előtte az ajtót, ha tele volt a keze. Némán tátogott ilyenkor egy jónapotot, amit a tanárnök a megszokott zavarba ejtett mosolyával vett tudomásul.

Délután, esténként, éjszaka az ablak mellett ült a fiú, és várta, kereste őt. Ha tanult, olvasott, ült, és biztatta magát, hogy még csak az oldal végéig olvasson, aztán megint megnézheti az ablakot. Sokszor látta a nőt. Egyszer azt is látta, ahogy a férje hátulról mögé lopakodik fésülködés közben, aztán hirtelen derékon ragadja, és a tanárnök rémült arca egyszer csak mosolyba fakad, kivirágzik. Ekkor elnézett a fiú, be is húzta a függönyt.

Az est, amikor utoljára nézte, úgy kezdődött, mint minden

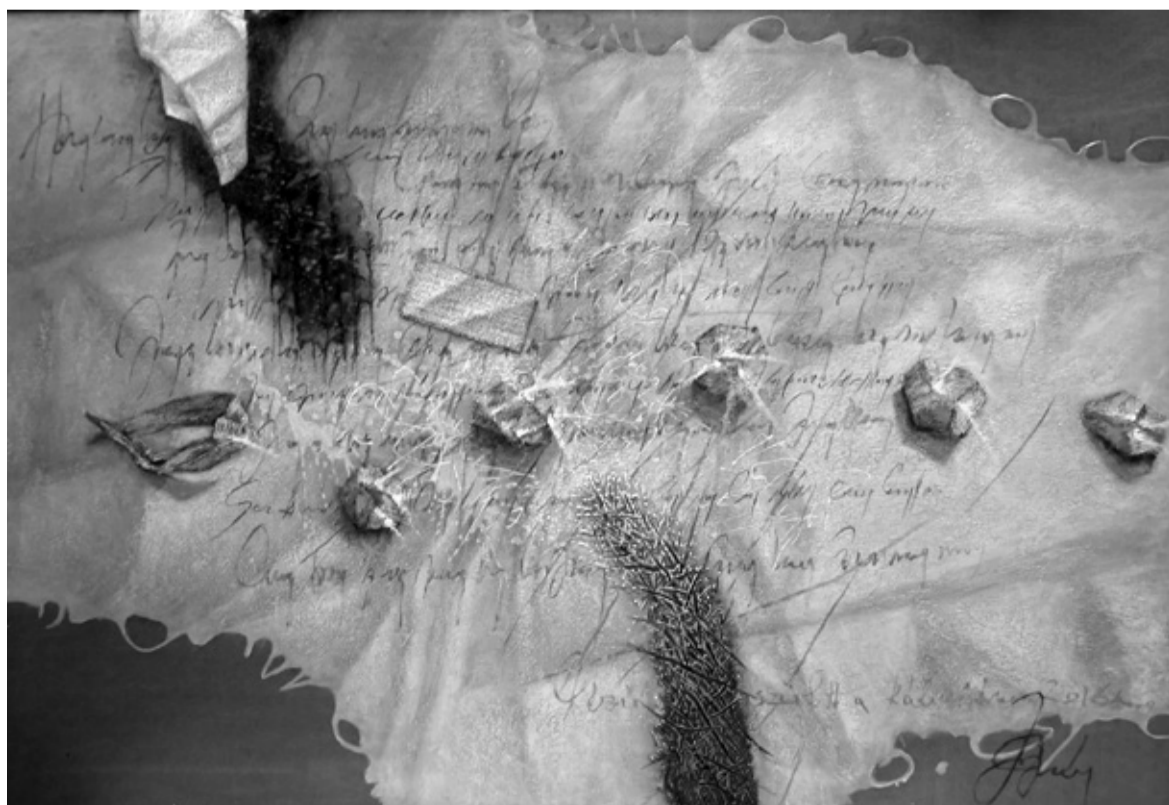

addigi est. Zuhanyozás után lehetett, a tanárnök bement a szobába, pongyolában. A székre ült. Kifésülte hosszú, vörös haját. Lába szárát, combját valami kenőccsel kente hosszasan. Kiment, visszajött, a tükör elé ült, és nézte magát benne. Arckrémel kente az arcát, a szeme körül, a szájánál, széthúzta ajkait, mintha vicсорítana.

A fiú kinyitotta az ablakát, és kimászott a tanárnök udvarába. Villany csak a hálószobában égett. Az ablakhoz lopakodott. Ha pipiskedett, épp belátott a szobába. Közelről jól látszódtott a gardrószeletrény, az ágy, a földön néhány ruhanemű. A tükör alatt egy-két üveg parfüm, a vörös rúzs, krémek a nyitott neszeszerben. A tanárnök a tükörben, a tükör előtt.

Kinyílt az ajtó, bejött a férj. A fiú az ablak alá húzta a fejét,

de aztán ismét lábujjhegyre állt, ismét benézett. A tanárnök nem látta, vagy úgy tett, nem látja a közeledő férfit. Bekente az arcát, letette a krémeket. Rémület az arcán, a tükörben, amikor hátulról a férfi megragadta a vállát. Az ágyhoz cipelte, rádobta, és fölé hajolt. Egy kézzel a nő feje fölé szegezte karjait, a csuklónál, a másikkal feltolta a pongyolát, combjait szétfeszítette. Néhány percig tartott csupán, a végén már mintha a férfi nyakát ölelte volna át a nő – feje hátra-cuklott, ahogy ívelte felsőtestét, a férfi derekát szorították lábai. A fiú nem tudott elnézni, bámulta a párt megkövülten. És amikor már nem mozdult senki, a tanárnök tekintete az ablak felé siklott, és találkozott a fiú tekintetével. Egyikük sem nézett el. A tanárnök mosolygott, és ragyogott az arca.

vers

Sáfrány Attila

A költő

A költő szava ámulat és önszerelmes kábulat, végtelenül mély hallgatás, pusztában zengő kiáltás.

A költő énjén nincs lakat, osztja és szórja szerteszét. Gondolkodása kirakat, adja és veszi az esztét.

Verselése hangok árja, szavakból áll egész nyája. Szókarámja könyv: vegyék! Fogyasztható is: egyetek!

Nyelve tapad rá nyelvedre, szemüveget rak szemedre, hogy átfesthesse világot, legyen sötétben világod.

Ujjgyakorlat

Oroszi Armand

Sivatag

Itt vagyok, s voltam
Egyedül, s majdhogy holtan
Dalom száll, magányosan s szárazon
csak úgy, akár a homokszem át a pusztaságon.

Itt vagyok, s voltam
Holnap más leszek, mondtam
Fáradt fejem ölébe hajthatnám bár
ám nem tehetem, mert emléke él csak már.

Itt vagyok, s voltam
Dalom játszom ottan
Szeretni mindenki akar már
ám kevés az, ki tudja, mely úton jár.

vers

Csík Mónika

Az erdei nagy lepényevő bajnokság

Megjelent a Kerge Hírek rendkívüli száma, címlapján egy borzongató erdőszéli dráma.

Birka Benő írta meg, hogy mint esett a bűneset, nem hallgatott el egy tényt sem, megírta az összeset.

Legalábbis amennyit az Erdőségen megtudott, minden fülest, mi titokban tudomására jutott.

Pletykákból is szemezgetett, meséket is olvasott, legtöbbit egy német nyelven írt kötetet forgatott.

Hozzátette mindazt, ami kos fejében született, „Okos vagyok!” – bégetett, és körbe-körbe ügetett.

Végezetül összekevert pár nevet meg adatot, míg jegyzetével bibelődve evett néhány falatot.

Így esett, hogy Birka Benő vezércikket alkotott – hírül adta, hogy hívják a lepényevő bajnokot:

Ordas Ábris. Legalábbis ez állt ott a címlapon, meg hogy Nagyi és Piroska bömböltek a kispadon.

Állítólag követ dugtak Ordas Ábris táljába, farkasunk meg lepényestül betömte a szájába.

Ki is csorbult három foga, mert a köre harapott, sőt a felső szemfogából lenyelt néhány darabot.

Bunda! Bunda! – ordította Ordas Ábris mérgesen, mégis falt a lepényekből – ne maradjon éhesen.

Ő ette meg mind az összes epreset meg szamócást, báméskodó közönségnek nem okozott csalódást.

Megnyerte a lepényevő bajnokságot Ordas így, ugrándozott örömeiben, mint akit a bolha csíp.

Vadász Vilmos kételkedve mérte fel a helyzetet, megjegyezte: „Törött foggal falni ennyit nem lehet!”

„Nem-e?” – mordult Ordas Ábris, és ezzel az ebadta Vadász Vilmost kalapostól, kabátostól bekapta.

Az egér és a bűnbánó elefánt

Szerelemre lobbant egy kis hetrefüles egérke, meg is hívta választottját otthonába, ebédre.

Kitakarított a lyukból mindenféle kacatot, végezetül rózsákat vett két vagy három tucatot.

„Egérszág ellen pont jó lesz” – szimatolta lelkesen, csak vázája nem volt hozzá – elfeledte teljesen.

„Elhintem az ajtó előtt!” – kapott észbe hirtelen, „Ne gondolja, hogy egy egér éppenséggel nincstelen.”

„Igaz, hogy a felmenőim templomkertből származnak, ám én már e szekrényarkot tekintem a házamnak.”

„Sajt is akad, búzaszem is áll a csűrben, zsákszámra, megdézsmálom bármikor, csak jussak fel a párkányra...”

Így cincogott, miközben a rózsát szórta szerteszt, észre sem vette az éppen betoppánó kedvesét.

Pedig a hölgy lába alatt rengett a föld rendesen, ormányával trombitált is üdvözlésképp, lelkesen.

„Cincogikám, merre bújtál?” – téblábolt a lyuk körül, hisz az egér ki se látszott a sok rózsaszál közül.

Rá is lépett véletlenül szerelmének lábára, jó, hogy nem tiport rá annak összkomfortos házára.

Így is lett nagy ribillió – lesántult az egérke, az elefánt sírta: „Te is ráléphetsz az enyémmre!”

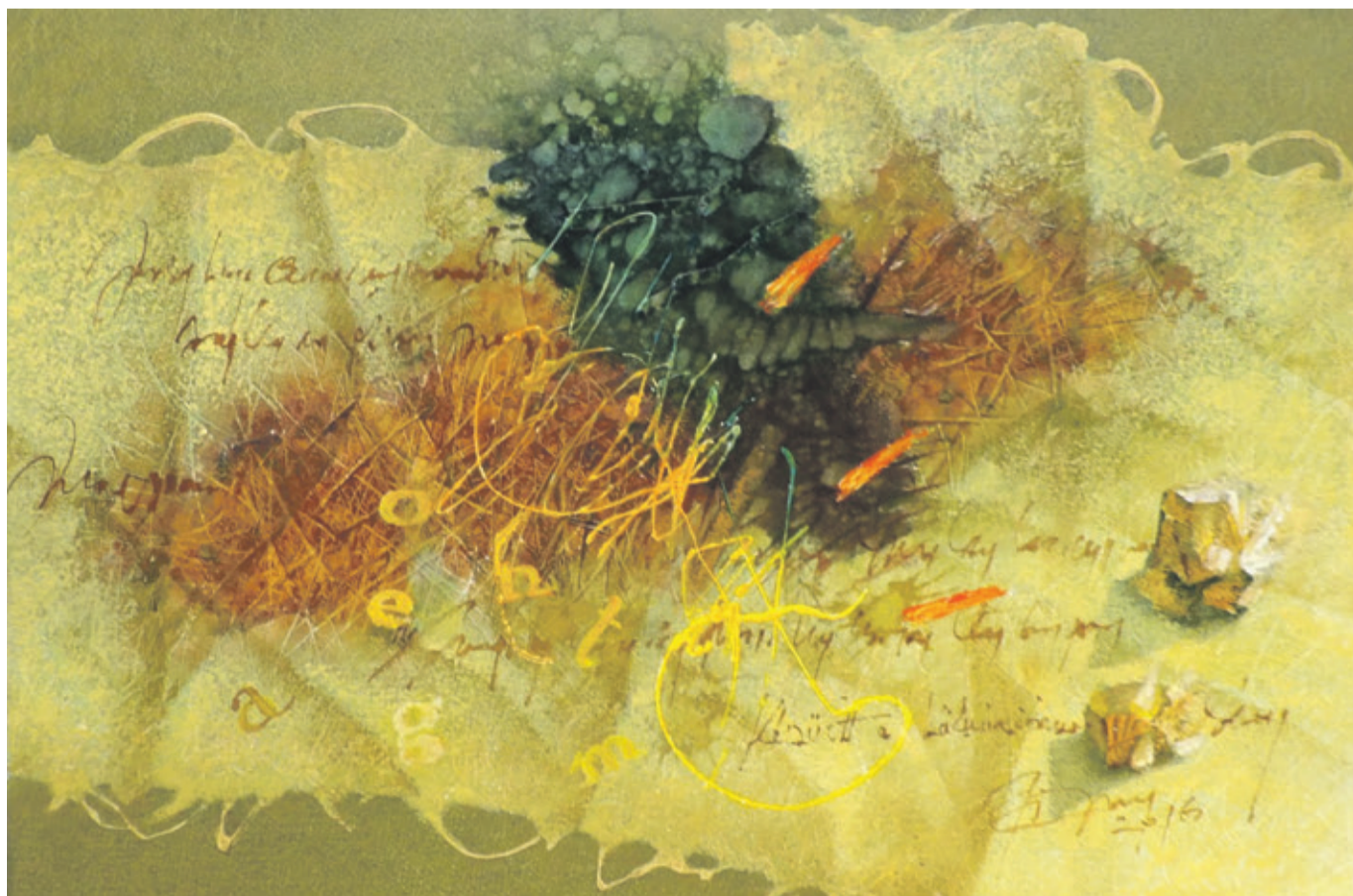
Mészáros Zsóka

Kerekék kellenek

Történt egyszer, hogy az emberek meglegelelték ezt a gyalog járást. A történet így még nem kerek, felvezetem a tényállást: Ökrökre sokaknak nem tellett, és a tudomány sem volt elég fejlett, boltról sem lehetett hallani, nemhogy még éjjel-nappali. Ha sietni kellett, időben keltek, misét kihagyni egyszer sem mertek. Lett aztán egy éles elme, ki erre a megoldást meglelte: kerekék kellenek, emberek! Szokásához híven mekegett, a többiek persze nevettek, így állt neki a terveknek. Hogy papírra vesse ötletét, felemészttette vagy öt hetét, de így sem érték nagy sikerek: Kerekék kellenek, kerekék! Karl Drais ekképp vélekedett. Hosszas tűnődést követve vesszőparipát fabrikált, „S legyen akármilyen Kalt” – így kiált: Laufmaschine!

Brekegőtánc

Így szólt a gazda: – Ebugatta! Blöki, gyere ide, lábhoz! Félt a gazda, hisz eb ugatta, így értek oda a láphoz. Ugrásra kész békakoma, zöld kis arcán veríték, ez a lép az ő otthona, nem kutyának teríték! De Blöki csaholt, farkat csóvált, szegény flótás játszani szeretne, a béka előtt botot csócsált, de ő nem vágyott ilyen szerepre. Béka ugrik, vízbe csobban, arcán jókora vigyorral: hogy tolhatna ki még jobban a nevetlen ficsúrral? Felkérte a barátait sietve: ugráljuk körbe a kutyát, ne legyetek megijedve, nem fogja bírni a szuflát! Így is tettek, ugrándoztak, jó hangosan brekegtek, egymáson is vihadoztak, összevissza nevettek. Blökinek ez a kis móka, hihetitek, megtetszett, volt olyan kis sükebóka, csatlakozott a kvartetthez. Ennek a lánknak azóta a csodájára járnak, hisz barátkozni nem piskóta egy béka-kutya párnak!

EMLÉK ÉS VALÓSÁG PILINSZKY JÁNOSRÓL SZÜLETÉSÉNEK 100. ÉVFORDULÓJÁN

Reisinger János

2021. május 27-én döbbenetesen vettem észre, hogy negyven év suhant el halála óta. Pedig mintha tegnap álltunk volna ott a Farkasréti temető ravatalozója előtt, hangzottak el a gyászbeszéd, a talpig gyászban álló fiatal feleség nem tudta elfojtani gyakran feltoluló sírását, de ott állt az idős nagynéni is a mindenki számára oly kedves Jancsi koporsója mögött. És november 27-én, pontosan fél évvel azután most azt kell tudomásul vennem, hogy immár száz éve, hogy megszületett. A centenárium mindig hátborzongató esemény, főleg, ha a saját életünket is bele tudjuk helyezni.

Jó néhány nagy kortárs magyar költő életidejében tartózkodtam Budapesten, de nagyon kevéssel szerettem volna személyesen is találkozni. A két kezemen meg tudom számolni, hogy kikkel sikerült: Weöres Sándorral, Nemes Nagy Ágnessel, Rónay Györggyel, Toldalagi Pállal, Kálnoky Lászlóval és övele, Pilinszky Jánossal. Életének utolsó négy évében ismerhettem. Regénybe illő, ahogy Török Endre egyetemi tanár összehozott bennünket a budapesti bölcsészkarhoz közeli Taverna étterem szuterénjében, ahol 1977 egyik szeles őszi napján végül is megismerhettük egymást. Én azért kerestem a kapcsolatot vele, hogy Simone Weil műveinek magyar kiadásában munkatársul nyerjem. Ezt a francia gondolkodót Pilinszky ismertette meg Magyarországon, műveiben több mint százszor hivatkozott rá, külön kisesszéket írt róla, és azt feltételeztem, hogy tőle közreadott fordításain kívül még mások is ott lappanganak íróasztalfiókjában. Feltételezésemben nem is csalódtam, az a különbséggel, hogy ő ezeknek kéziratát már Töröcsik Marinak ajándékozta, akihez el kellett mennem a régi, ideiglenes Nemzeti Színház épületébe, hogy átvegyem őket. Pilinszky készségesen segített mindenben, felkérésemre külön cikket írt az addigi fél tucat kisesszéje után is a francia gondolkodóról, postán juttatta el hozzám, én adtam neki a később ismeretessé vált címet: *Pásztorlány és katona*. Többször látogattam meg Hájós utcai lakásában, folytattunk beszélgetéseket különböző témákról, melyekről részletesen számot is adtam a mostani centenáriumra elkészült és az M5 csatornán bemutatott *Csillaghálóban* című dokumentumsorozat 4. adásában.

Akkoriban, 1978-ig, Rónay György váratlanul bekövetkezett haláláig az ő jobbkezéként a Vigiliában dolgoztam, stilizációs munkáim mellett ott publikáltam Simone Weil-fordításaimat is, melyekből később az *Ami személyes, és ami szent* című gyűjteményes kötet végül is összeállt. Rónay György jóságos atyai közelségét élvezhettem, hozzá képest Pilinszky tűz volt a vízhez. A víz naponkénti táplálékunk, éltető elemünk, Rónay mellett igaz emberséget és igaz kereszténységet egyaránt lehetett tanulni azokban az ateizmus különböző széljárásaitól viharos, de már orkánokat nem szerző éveiben. Rónay írásban és szóban többször is intette Pilinszkyt, hogy próbáljon jobban feloldódni ebben a világban, kemény különállását szelídítse, vagy legalábbis próbálja csökkenteni. Pilinszky azonban egészen más fából készült alkat volt, ő (és senki ne lepődjön meg a hasonlaton) Petőfihez hasonlóan több lánggal égő facsemetének bizonyult. Legel-

ső megszólalásaitól kezdve (ezek a korai versek félelmetes erővel hatottak rám) többször is önvallomásszerűen leírhatta: „E világ nem az én világom, / csupán a testem kényszere”. Igen, hátborzongató hasonlatokat is találva folytatta: „mint a féreg / furakodom beleibe”. Ezeknek az önvallomásos verseknek ugyanúgy a hatása alá kerültem, mint négy-öt évvel azelőtt Babits Mihály hasonló tónusú korai költeményeinek. Az 1970-es évekbe tizenhat-tizenhét évesen léptem be, és ugyanolyan magányosnak és megértés nélkül valónak láttam magamat, mint ifjúkorom két nagy költői példaképe.

A személyes találkozást jóval megelőzően, Pilinszky János nevével 1971-ben találkoztam először. Vidéki gimnazistaként minden héten eljártam a mosoni plébániatemplomba, amelynek sekrestyéjében egy otthagyt vagy éppen előfizetőjére váró Vigília-példányt találtam a húsvéti ünnepek előtt. Pontosan emlékszem a szám áprilisi borítójára is, belelapoztam abba a példányba, és szemem egy rövid versen akadt fenn, Pilinszky János *Mielőtt* című költeményén. Többször is elolvastam megjegyeztem, vagyis nem tudtam elfelejteni, úgyhogy néhány héttel később az újonnan megjelenő *Szálkák* című kötetében viszontláthatam, és így vált életemnek és gondolkodásomnak immár ötven éve meghatározó részévé. Végigkísért ez a költemény katonakoromban, egyetemi éveim és a Magyar Tudományos Akadémián eltöltött csaknem egy évtized alatt, ma is, ha beszélnem kell a költőről, leggyakrabban ezzel a verssel kezdem. Azután jött a többi, összességében harmadfélszáz költeménynél nem több remekművének elolvasása, majd többszöri újraolvasása, nem elfelejtése, hiszen abból a több mint kétszáz versből, melyeket magyar költőtől memorizáltam, a legtöbbet, közel tizedét tőle tudom. Prózai írásai ugyanolyan hatást váltottak ki belőlem, rövid gyűjteményüket *Csönd és közelség* címmel a *Füveskönyvek* sorozatban egy szegedi kiadónál közzé is tehettem.

De mivel nyeri el Pilinszky a Vörösmartyhoz, Babitshoz, József Attilához hasonlítható jelentőségét a magyar költészet történetében?

Az emlékidézést magunk mögött hagyva, hadd térjek rá költészet-történeti szerepének bemutatására. A Brassai Magyar Adás a YouTube-on két részletben lehetőséget nyújtott ennek röpké bemutatására, hadd beszéljek azonban erről írásos formában is.

A magyar költészet Balassitól Berzsenyin, Vörösmartyn, Petőfin át folyamatos rövidülésen megy keresztül. Amikor egyre több a jelentős költő egyre nagyobb jelentős mondanivalókkal, a költészet választhatja a meghosszabbított megszólalás útját (Ady Endre, Kassák Lajos, Juhász Ferenc stb.), de ha jót és főleg olvasókat akar, inkább kell folyamodnia az egyre rövidebb megszólalásokhoz. Ebben Arany János, József Attila játszottak kiemelkedő szerepet, de az i-re a pontot meglátásom szerint Pilinszky János tette fel. Ezt pedig csak úgy végezhetette el, hogy a költészetet ki vezette az *ut musica poiesis* (hogy zene legyen a költészet) elvnek a romantikától, a francia szimbolistáktól és az európai általános impresszionistáktól hangzatosított területéről, hogy a lírát egy el-

lentétes, az *ut pictura poiesis* (hogy festészet legyen a költészet) tartományába vigye át. Ez utóbbinak is persze igen jeles képviselői léteznek a klasszicizmustól a romantikán át az expresszionizmusig és a redukcionista költészet olasz (Ungaretti, Quasimodo stb.) és német (Nietzsche, Gottfried Benn stb.) mestereiig. Ez az irány azonban a festészetől elindulva áthalad a szobrászaton, a térplasztikán, a színházon és a filmen (ez előbbiek képviselőiről Pilinszkynek számtalan megragadóbbnál megragadóbb kisesszéje létezik, úgyhogy a nevek felsorolását mellőznöm kell), és ezek nyomvonalán érkezünk meg a mindezek vívmányait ösztönösen vagy tudatosan, de mindenestre határozottan képviselő Pilinszky-líráig. Legtöbb versében montázsokat villant elénk, de a film pillanatnyiségéhez képest a beszéd jóval örökérvényűbb jellegének megfelelően. Amit Vörösmartyról olyan feledhetetlenül mondott, órá nézve is igaz: „versei kiégetik a papírt”. Megőriz persze valamit a zeneiségből is, bár egyetlen megszólalási ritmusa a jambus kopársága vagy költészetünkben a Nyugat nemzedékeitől fogva különösen feltűnő agyonkoptatottsága. Az első Pilinszky-versek egyikében olyan tiszta jambikus sorok találhatók, mint a „Ma minden látszat porladó, szívemre csendes hó, halál...” szinte Adynál is

émelyítőbb és Babitstól joggal kifogásolt jambikus himbálása, mely a hullámokon hajózó papírcsónakéhoz fogható. Pilinszky a kezdet kezdetétől szinte ellenszenves ritmust alakít ki magának. Mégis, Rába Györgynek van igaza, aki az 1950-es évek végén hozzá intézett és nemrég publikált levele megfogalmazása szerint azt írta neki, hogy „amit csak csinálsz, arra oda kell figyelni”. Mert a dísztelenné csupasított ritmusképlet jellemzi a gongütést vagy a fanfárok messze hangzó megszólalását is. Pilinszky stiliztikai és retorikai eszközei is ugyanilyen egyszerűek: szóismétlés, késleltetés, inverzió (a hétköznapi beszédhez képest megfordított szórend) stb. Rettenetes erővel bír, ahogy mondja, noha a hogyan-ról teljes egészében a mire helyezi a hangsúlyt, eltávolítja a bőrt, a húst, az inakat, a versei idegszálakon és csontvázon emelkednek. Megragadó és egyben félelmetes vers a Pilinszky-vers. Rónay György is ezért ijedt meg tőle, pontosabban szólva attól, hogy ezt nemcsak az 1940-es és 50-es évek fordulóján műveli, hanem a csontvázak újabb és újabb árnyalatait jeleníti meg második szakaszában, az 1950-es és 60-as évek fordulóján, de azután harmadik szakaszában, az 1970-es évektől az utolsó négy év elnémulásáig írott költeményeiben is. A Maar Gyulának adott leghosszabb televíziós interjújában Pilinszky maga is értelmezi életművét, mindenki-

nek szeretettel ajánlom meghallgatását. Nincs magyar költő, aki a film eszközeivel ennyire élt volna Fellinitől Jancsóig terjedő horizontján más művészeti ágak eszközeivel együtt, a színházat sem kifelejtve. Robert Wilson szintársulataért, Sheryl Sutton játékáért Párizsba is többször elutazott. Ismét ajánlom: olvassuk bele magunkat *A mélypont ünnepélye* című kétkötetes prózai írásainak gyűjteményébe; verseivel felérő ragyogó eszme-futtatásokkal találkozhatunk.

Ha befejezésül, az előbb említett *Mielőtt* mellé még két rövid verset válasszhatnánk lírai életművéből, hogy e hasábon is elférjen, és mégis valamit tanúsítson és jelzés is legyen sokak számára, az *Ismerem* és a *Nyitás* című verseit helyezném ide. (Ady verscímeinek közel kilencven százaléka háromszavas. Pilinszkyé az arány az egyszavasok javára billen el.) Rövidebben már nem szólalhat meg költészet, hiszen az maga a csönd lenne. Pilinszky János világgraszoló életműve a zsvajtól a csönd felé tartó útnak egyik legvégső állomása. Ahogy ő fogalmazta: „Az emberi szó erőfeszítéseinek legvégső határán imádság”. Ilyen némaságba fordul költészet, jelezve, hogy jobb lenne elcsendesednünk, és másvalakire figyel-nünk, akinek szava megrettent a földet, de átmelegíti a tőle messze eltávolodott emberi szívet is.

Pilinszky János

Mielőtt

A jövőről nem sokat tudok,
de a végítéletet magam előtt látom.
Az a nap, az az óra
mezítelenségünk fölmagasztalása lesz.

A sokaságban senki se keresi egymást.
Az Atya, mint egy szálkát
visszaveszi a keresztet,
s az angyalok, a mennyek állatai
fölkörik a világ utolsó lapját.
Akkor azt mondjuk: szeretlek. Azt mondjuk:
nagyon szeretlek. S a hirtelen támadt
tülekedésben
sírásunk mégegyszer fölszabadítja a tengert,
mielőtt asztalhoz ülnénk.

Ismerem

Ismerem Jézus éjszakáit,
és a bal lator istentelen magányát.
A jótett szelíd mezejét, s a merénylő
elhagyatott, üszkös kezét a tett után.

És ismerem a bárány vesztét,
úgy is, mint aki veszködve topog
halálos esése előtt,
és úgy is, mint aki hitével
a meleg belsejt keresi.

Nyitás

A gyerekkor alkímiája
beteljesül, sikerül végre.
Az érintetlen kapukat,
az álom zsiliprendszerét kinyitják.
Mindenből csönd lesz és közelség.

képzőművészet

MONTÁZSBIOLÓGIA

ZSÁKI ISTVÁN, A MAG KUTATÓJA

Péter László

Mottó: „...És megszegyenült végül Isten kiállhatatlan kedvence, mert hiúságból a teremtés koronájának tartotta magát. Fenevadként játszadozott a teremtett világgal: addig tépázta, ostromozta, sanyargatta, amíg halálosan megsebezte a természet lágy ölét. Philoktétész sebét nyitogatta...” (Philoktétész sebe)

A második világháború után az európai képzőművészetben két fő áramlat különült el, a modernizmust igazán híressé tevő nonfiguratív művészet és az új embert kovácsoló realista, szocialista-realista, valamint a hozzá kapcsolható, újra virágzó szürrealista és újfiguratív irányzatok sora. A hatvanas évek Vajdaságában Ács József által legerősebben szorgalmazott zentai és topolyai művésztelepek létrejötte óta a mi képzőművészeti életünk is szárnyakat kapott. Ezt a szabadságérzetet fellendülésként érzékeltük, alkotóművészeink java pedig nagy örömmel vette. A délvidéki művésztelepek divatja végre oly mértékben terjedt el, hogy a gombamód szaporodó alkotótáborok száma a nyolcvanas évek legvégén és a kilencvenes években elérte a tíz-egynéhányat. Közülük több tiszavirág-életű is volt, de néhány igazán vitális, életképes.

Az alkotásokba kódolt megmaradás törvénye

A vérbeli délvidéki művész különös alkat: zsigereiben van a küldetésstudat. Egy pillanattal sem felejt el, hogy feladata van a világban: a jövőnk megtartásába vetett rendíthetetlen hitében a kizökent időt kell helyrehozni. Jelet kell hagynia, amely bizalmas üzenés. Nemcsak a mának szól, hanem a jövő emberének is üzen. Alkotásaiban kódoltan jelen van a megmaradásunkért küzdés bizonyossága, megtanulandó útmutatója

és tudatos biztatása: „Szüksége van ránk: az idő még a múlásával is nekünk dolgozik.” (Id. Novák Mihály)

Zsáki István többek között a több mint három évtizede Bácskossuthfalván – Moravácán működő vitális 9+1 művészeti csoport (alapítási éve 1977) oszlopos tagja. Kollektív szemléletmódjáról is ismert. Így a filozofikus alkatú jelhagyó mester: markáns metafizikai tereket nyitogató tájfestő, aki több évtizede féltve rekonstruálgatja álombéli pannon tájait. Ennek okán akár a régi harcostárs, Benes József tájgrafikáival is rokoníthatjuk a munkáit. De tudjuk, hogy már gyermekkorában a topolyai művésztelep sodrásába került, ahol megismerhette a már érett művészeket, Ács Józsefet, Sáfrány Imrét, és ők is hatottak rá... Vice versa.

Időnkívüliség, tájjelleg

Zsáki István fénykompozícióit metafizikai ciklusokban mérjük. Három nagy csoportba tömöríthetjük összefogott, markáns vonalait, melyek szorosan zártan egymásba kapaszkodnak. Úgy tűnik, hogy első sorban ott különböznek egymástól, hogy művésziük három eltérő látószögéből és távolságból szemléli ugyanazt a képzeletével meghullámoztatott valóságot, amelyet belső látása megidézni enged. Az egyik a távolabbról szemlélődő tájjellegű ciklusa. A másik a csendélet különleges hasonlataival játszadozó, a harmadik pedig már a mikrovilággal incselkedő, szemünk előtt kipattanó: elrobbanó firka-elmozdulásokkal övezett „élő” miniatűr relikviákat gyűjtőgető.

A közelítései révén a fokozatosság fókuszálása, a létfilozófia örök kérdéseinek feszegetője. Zsáki István a jelhagyó ember lélekállapotainak intim pillanatait örökíti meg. Szinte

Magkeresések

Isten a földre lépve, fáradt öregemberként megáll az alkonyi határban, elmereng, égszínké vagy acélszürke tekintetével megcirógatja az égboltozat halványuló kondenzcsíkjait, elidőz egy kicsit a pannon szántóföldeken. Azt a peremvidéket szemléli, amelyet egykoron, jóval a hírvivő Biblia előtti ősidőkben teremtő erejével élhetővé tett, és amelyet megzabolázhatatlan, oktondi teremtésménye mára ostoba módon tönkretett. A kilátástalanság érzetét csak a távolba veszett buckák (Bucka-Gányó!), lankák, dombok és halovány hegláncolatok koszorúja enyhíti. Számba is veszi, ami megmaradt: marék kavics, ékszer-csigák vázai, ágtörmelékek, néhány falevél vagy gazdáját vesztett madártoll. Az elpusztult vegetáció jelhagyó nyomai és az ember megalkotta mágikus képletek, amelyekkel a saját maga

okozta tájsebeket begyógyítani igyekszik, különös relikviagyűjteménybe tömörödnek. Köztük a leginkább reménykeltő az életet rejtő és az újrassarjadás reményét keltő Mag.

A magokat festőnk szorongatja a tenyerében. Féltett kincseit, csonthéjú ékszereit Isten reményadó biztatásával gondosan, visszafogottan, egyenkint kell elültetnie.

Az aggó öregúr pedig átmenetileg ráncai mögé rejti megszelídült bánatát: mivé lett az élet-erőtől duzzadó ősi föld, hová lett pompásan működő, teremtett harmóniája? Flórája, faunája?

A majdnem tökéletes világba hogyan költöztünk bele, az édenkert zsongását, szívverését hogyan roppantottuk meg? A teremtés koronájaként hogyan váltunk szuroklényekké? És hogy kietlenné vált e táj? Kíméletlen pusztasága mára alig terem zsenge füveket, égre törő, öles fákat, megújuló erdőket.

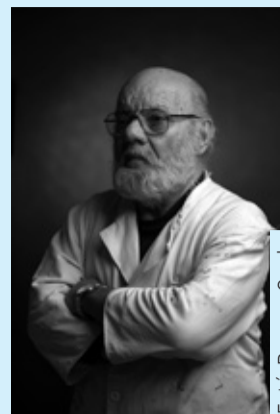

A festő most ezeket a philoktétészi sebeket észleli, és képeiben gyógyítgatja. Titkos jeleket ró: mágiája, gesztus-vonalai a tájkép kondenzcsíkjai, melyeket egy sebészorvos ügyességével szeletel és elemel. Félig pogány létére ruházatának korbáca kapaszkodik, és élvezi Isten jelenlétét is a tájban. Csenedéletsorozatán rendre megjeleníti, türelemmel széthajtogatja Veronika-kendőjét, melyben

a természet megújulásához szükséges, mágikus írásjeleivel megdelejezett maradék kelleit tartogatja. Kagylóhéjakat, csigavázakat, apró köveket (tojásokat), kavicsá dermedt idő-pereceket, szél sodorta ágdarabkákat és legvégül néhány aszott gyümölcsöt és gyümölcsmagot kuporgat: szent relikviáit a miniatürizált természetnek.

Ez lenne hát montázsbiológiája. Az időnkivüliség terében

apró villanások: magok, füveket hajtó növényi pacák, óriásira duzzasztott őssejtek adnak reményt az újjászületés szent fogadalmának. A mester a megromlott világmindenség káosz utáni állapotát, elvontá váló mezeit, rendet teremteni kívánó térképezi fel. Reneszánsz szemléletű kimért séggel igézi meg a megdermedt időt, s a vég nélkül lebegtetett tájképein megújul az élet.

Fotó: Bezzeg Gyula

Főiskolai tanulmányait 1967-ben végezte Pristinában. 1975 óta tagja a Vajdasági Képzőművészek Egyesületének. Bajsán és Topolyán képzőművész szakos tanárként dolgozott. Több jugoszláviai és magyarországi művésztelep visszatérő vendége. A Csurgói Művésztelephez 1969-ben csatlakozott. Alapító tagja a bácskossuthfalvi 9+1 Művésztelepnek és a szabadkai Bucka-Gányó Művésztelepnek.

Munkái topolyai, zentai, óbecsei, szabadkai, lendvai, eszéki, zalaegerszegi, tokaji, hajdúböszörményi, budapesti, veránkai... köz- és magángyűjteményekben is megtalálhatók. Mintegy száz külföldi és belföldi önálló kiállítása volt. A Topolyai Művésztelepnek és képtárának (Art Gallery) a vezetőjeként is tevékenykedett.

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

- Agárdi Gábor** (1987) újságíró, szerkesztő (Szabadka)
- Bátyi Zoltán** (1956) író, jogász (Szeged)
- Bence Lajos** (1956) író, szerkesztő (Lendva)
- Budai Ágota** (1996) tanár, műfordító (Szabadka)
- Csik Mónika** (1978) költő, író (Szabadka)
- Csóke Márk** (1996) történész, szerkesztő (Kishegyes)
- Ficsku Pál** (1967) író, szerkesztő (Budapest)
- Fodor István** (1953) ny. szerkesztő, újságíró (Zenta)
- Jódal Rózsa** (1939) író (Újvidék)
- Kucor Tamara** (1995) művészettörténész (Bácskossuthfalva)
- Lázár-Szűcs Anikó** (1981) tanár (Zenta)
- Lódi Gabriella** (1978) magyar nyelv és irodalom szakos tanár (Topolya)
- Lukács Lilla** (1989) neveléstudományi szakember, művelődésszervező (Szabadka)
- Mészáros Zsóka** (1996) minőségellenőr (Bajsa–Szeged)
- Oroszi Armand** (2005), a szabadkai Kosztolányi Dezső Tehetség-gondozó Gimnázium tanulója (Tóthfalu)
- Péter László** (1958) képzőművész, szakíró, tanár (Székelykeve–Budapest)
- Reisinger János** (1954) irodalomtörténész (Budapest)
- Sáfrány Attila** (1969) újságíró, valláskutató (Kishegyes)
- Silling István** (1950) néprajzkutató (Kupuszina)
- Tóth Eszter Zsófia** (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)
- Vass Géza** (1959) történész (Szabadka)

Lapszámunkat **Zsáki István** alkotásaival illusztráltuk.

HARC

– A szarom! Az én semmi kis szar-csimbókom!

Hányszor, de hányszor hallottam ezt kicsi koromban az apám szájából!

Anyám persze a védelmébe vett.

– Sándor! Hogy beszélhetsz így a mi kicsikénkről? A mi Egyetlenünkről!

– Ugyan! Erről a ványadt kis sápkóros idegen rondaságról beszélsz? – s elegánsan lepöccentette a hamut soha elfogyni nem látszó cigarettájáról.

Eleinte nem is fájt. Nem éreztem a súlyát.

Apám ritka szép emberpéldány volt. Délceg termet, egy színésznek is díszeré váló férfias arc, hullámos szőke haj, villogó, kifejező, olykor színüket váltó, különös zöld szempár, szabályos, ragyogó fogsor, lenyűgöző modor.

Bámultam az esztét, az erélyét.

Csenevész, későn érő kislány voltam. Hosszú, szőke copfokkal, amelyekbe anyám nagy szeretettel, gyengéden nem is két, hanem sokszor három masnit is belefűzött, beletűzött. Kettőt a varkocsaim végére, egyet pedig a halántékom közelébe. Majomszeretettel csüggött rajtam.

Na, csak ez hiányzott az apámnak!

– Mi ez a cigányos cicoma? Nem bohóc ez a gyerek!

És kitépte a hajamból a masnikat.

– Meg ne lássam rajta még egyszer ezeket a rongyokat!

Anyám püssenni sem mert, de amikor kettesben voltunk, simogatott, becézett, a masnikat pedig közös meg-

egyezéssel Zsuzsi babám kóchájába illesztettük.

Akkor kezdtem el esténként „sodorni”. Először csak a varkocsaim fonadékait. Addig kapargattam hüvelyujjammal egy-egy „fonadékpikkelyket”, amíg percegni nem kezdtek. Ez valahogy megnyugtató.

Ritkán kaptam ajándékot, de első kerékpáromat elég gyorsan meghozta a Jézuska. Mint később megtudtam, anyám először, kezdetnek, egy háromkerékűre szavazott, de apám letorkolta.

– Nem olyan taknyos már, hogy ilyen óvodásoknak való vackerájokkal szégyenkezzen.

Megkínlódtam a nagy böhöm férfi-kerékpárral. Először csak a nyereg alatt bújtattam át a lábam. Még örültem is az első sikereknek (anyám persze féltett, sajnált), de apám nem sokáig tűrte. Felhördült.

– Mit vacakolsz? Az én lányom ne úzzön csúfot ebből az elit sportból. Rajta! Vesd át a lábadd!

Hányszor, de hányszor eldőltem, elstem!

Anyám rohant volna felsegíteni, letörölgetni térdemről, felkaristolta combomról a port, a homokot és a vért, de nem engedte.

– Kisasszony! Tán csak nem vagy cukorból? Ebcsonat beforr. Tessék visszaülni!

Néha csillagokat láttam, de nem mertem ellenkezni. Meg akartam felelni.

Soká tudtam csak úrrá lenni azon a félelmetesen nagy, tekintélyt parancsoló kerékpáron. Amelyet le kellett győznöm. Amelyet, sokszor úgy éreztem, magamhoz kell idomítanom, mint egy lovat. Néhány esésemmel a máz is lejött róla. Akkor kaptam az első pofont. Később a másodikat. Volt, hogy rúgást is. Anyám odarohant, könyörgött:

– Sanyi, ne! Kérlek! Hiszen nem akarta!

Akkor ő is kapott. Apámnak könnyen eljárt a keze. Az a szép, finom ujjú, ovális körmű, elegáns jegygyűrűs kézfeje, ami nekem is úgy imponált. Szerettem volna, ha az enyém is olyan lesz.

– A nyavalyás kétbalkezese!

Aznap este már a fülem mellett is sodorgattam a hajamat.

Aztán lassan-lassan belejöttem. Beletörtek. Beletörtem magamat.

Szép távokat tudtam már megtenni.

Apám vérszemet kapott. Komolyabban kezdett edzeni velem.

– Ha már nem tudtál egy épkezlábfiút kipottyantani, akkor legalább ez a vakarcs mutassa meg, mit tud.

Szavai felélesztették a kíváncsiságomat és az önbizalmamat. Nekifeszültem. Egyre jobban igyekeztem.

És vártam az elismerést, a dicséretet.

Hiába. Egy jó szava nem volt hozzám.

Akkor sem, amikor második lettem egy diákbajnokságon. Sugárzó arccal vártam. Mit is? Legalább egy simogatást. Vagy legalább egy vállveregetést.

Anyám otthon lekváros linzerrel várt.

Apa félrelökte a tálat.

– Mi ez a céció itt? Na ne röhögtesz már! Most essem hasra egy vacak második helytől?

Odaszaladtam hozzá, átöleltem.

– Apa! A tornatanárom egy ötöt ígért ezért! Nekem! Először!

Ellököttem magától.

– Mert sarlatán. Fogalma sincs se a sportszellemről, se a pedagógiáról.

Elvörösödve kotródott el. A linzert sem ettem meg, pedig imádom.

Anyá sirt. Tehetetlenségében a kezét tördelte.

Apa napokig rám sem nézett. Így büntetett.

Ha szóltam hozzá, elnézett fölöttem. Levegőnek nézett.

Egyre keményebb edzések következtek. Néha úgy éreztem, a szívem szakad ki a helyéből a megerőltetéstől.

Amikor izzadtan, csapzottan, holtfáradtan hazaértünk, rácsimpaszkodtam. Meg akartam puszilni.

– Apa! Édesapa! Ugye, most jó voltam? Ugye, most jobban teljesítettem?

Egyre feljebb emelte a fejét, nem engedte, hogy elérjem az arcát. Egyre feljebb és feljebb. Amikor pipiskedve valahol a csupasz nyaka közepéhez értem, megrázkódott. Mint a kutya, amikor le akarja rázni magáról az ellenséget. Vagy kirázni bundájából a rázúdult vizet.

– Ugyan, hagyj már békén! Ha éppen tudni akarod, ez még egy nagy... egy nagy semmi! Hogy finom legyek, hölgyeim – s itt a reménykedve, esdeklőn figyelő anyára pillantott. – Ez bizony egy nagy... kutyaagumi!

Jódal Rózsa

Elhatároztam, hogy csak azért is – mindenáron – megszerzem a szerepetét. Harcolni fogok érte!

Hát csak edzettünk és edzettünk.

Közben apámat a munkahelyén valami bántalom érthette. Mellőzés vagy egyéb. Nem beszélt róla, de egyre zaklatottabb lett, egyre türelmetlenebb. Sokat veszekedett anyámmal, mindenbe belekötött, kritizált, ha volt rá oka, ha nem. Egyre többet hangoskodott, kiabált. Ha anyám magyarázkodni próbált – ütött.

Ez megdöbbenett. Büntudat fogott el. Magamra vettem. Úgy éreztem, én járultam hozzá a helyzet elmérgesedéséhez, méghozzá azzal, hogy – apám szakszerű és lelkiismeretes dresszúrája ellenére – még mindig nem értem el komolyabb sikereket.

Apám viszont mintha az én fokozottabb tempójú edzéseimmel akart volna valamit kompenzálni.

Valamit. De mit? Kicsi voltam, éretlen, nem értettem hozzá. Anya sem segített. Lehet, hogy ő sem tudta? Vagy csak nem akart vele terhelni?

Apa, stopperórával a kezében, egyre csak hajtott, csak hajtott.

Ha nem úgy sikerült valami, ahogyan elképzelte – megütött. Olyankor valósággal eltorzult az arca. Az a szép, ovális, markáns férfiarca, amelyért rajongtam.

Elképedtem.

Én lehetek az oka! Csakis én. Az én tehetetlenségem, lustaságom, tehetetlenségem.

Még jobban rákapcsoltam. Már semmi sem volt számomra olyan fontos, mint az – eredmény. Az, hogy Neki megfeleljek.

Hajszoltuk egymást. Ő engem, s én magamat.

Néha egészen kifordult önmagából. Üvöltött, csapkodott, ütött.

Már csupa görcs voltam az erőlködéstől, és csupa kék-zöld folt a testem. Az ütésektől.

Amikor végre megszereztem az első serlegemet, azt hittem, nyugvópontra értünk. Ragyogtam ott a dobogón, és egyre az ő tekintetét kerestem.

Anyá örömeiben sirt, tapsolt és integetett, de apa ezúttal is feszült volt, és elvesztett. Hamar sarkon fordult, és hazament.

Nem értettem. Otthon bezárkózott a szobájába, és hallottuk, hogy tombol odabent.

Anyá magyarázatot próbált keresni. Mindkettőnk számára.

– Tudod, lehet, hogy az baja, hogy nem Ő ért el személyes sikert. Valaha ő szeretett volna bajnok lenni, de bal eset érte, s meglehet, hogy a te sikeredet ő most személyes kudarcként éli meg. Nem tudom, kislányom... Nem tudom, nem értem. S a munkahelyén is valami zűr támadt. Nem beszél róla, de rettentő ideges mostanában.

Akkoriban esténként már sokat sirtam. Átöleltem, gyűröggettem a párnámat, és belezokogtam. Hangtalanul. Megtanultam hangtalanul sírni. Édes istenem, hol tévedtem? Mit kellene csinálnom, hogy minden jó legyen?

Némi kényszerszünet után az edzéseim folytatódtak, de apám hangulata nem változott. Úgy viselkedett velem, mint egy brigadéros. Egyre durvább és elutasítóbb lett – de már nem ütött

novella

meg! Akkor sem, ha hibáztam. Ez szöveget ütött a fejembe. Viszont eszembe jutott, hogy amikor legutóbb dobogóra álltam – illetve közvetlenül előtte –, undorodó arckifejezéssel egy dobozt nyomott, szinte erőszakkal, a kezembe.

– Mielőtt fölmászol Oda, ezt kend magadra az öltözőben! Követelem. Megértetted? Utána dobd el. Azonnal. A szemeteskosár legaljára.

Csodálkozva mártottam bele ujjamat a dobozba. Kenekedni kezdtem, s láss csodát: a krémes por valamelyest elhalványította – legalábbis egy rövid időre – a kék-zöld ütésnyomokat a nyakamon s a karomon. „Tehát szégyelled magadat mások előtt!” – állapítottam meg akkor keserűen.

Azontúl soha nem ütött meg. Csak semmibe vett. Dirigált és üvöltözött velem, ennyi. De azt már megszoktam. Talán már hiányzott is volna, ha nem teszi. Annyira megszokottá vált... Az edzés részévé lett! Haha...

Viszont amikor egy dobogósnak remélt és nagyon várt sikerem elmaradt, más történt. Valami egészen, egészen más! Valami SZÖRNYŰ!

Hazaérve először is kulcsra zárta a bejárati ajtót, majd dühtől tajtékozva azt követelte anyától, hogy vetközzön le. Meztelenre.

Hitetlenkedve néztünk össze anyámmal.

– Térdejl le ide elébem, és kérj tőlem bocsánatot! – tajtékozta.

– De miért, Sanyi, az istenért!? Miért?

– Letérdelni!

Úgy szaggatta le anyámról a ruhákat, mint egy őrült.

– Azért, amiért egy ilyen semmirekellő buta, buta, tehetségtelen kétbal-lásbas kis hülyét szültél nekem! – ordította apám szinte önkívületben, és közben ütötte, rúgta, haját tépdeste az anyámnak. Az én szép, imádott édesanyámnak!

Odarohantam, sikoltozva szét akartam őket választani, de csak félrelékött. Ő volt az erősebb.

– Idenézz, te senkiházi!– vicsorgott rám. – Valahányszor ilyen szégyent hozol rám, ezen a szukán töltöm ki a mérgem. Hát úgy igyekezz!

Azt hittem, hogy itt a világ vége. Hogy minden összeomlott. Anyám azonban, amikor Ő diadalmasan, akár egy győztes hadvezér, elvonult, megalázva, összeverve, vérezve is megpróbált csitítani. Még ő csitított! Istenem!

– Nyugodj meg, kincsem. Ne sírj. Ne sírj most, kérlek! Hátha lenyugszik. Hátha elmúlik a roham. Figyelj rám!

S mialatt megtépetten öltözködni próbált:

– Próbáljuk meg eltitkolni. Próbáljuk meg. Mások elől. Előtte csak a te boldogulásod, előmeneteled lebeg. Érted? Hallasz engem? Most ne bőgj. Sikeresnek akarlak tudni! Ez a fontos. NEKEM most ez a fontos. Csak ez.

Nem tudott meggyőzni, de elhatározta, a kedvéért

egy ideig még folytatom. Aznap este sodrás közben már tépdestem is a hajamat.

Az edzéseken rá sem tudtam nézni apámra, a kérdéseire nem válaszoltam, a tanácsait, utasításait viszont betartottam. Meg kell hagyni, hasznos tanácsokat adott.

Mégis. Csak rám kellett néznie. Láthatta, hogy gyűlölöm, hogy utálok.

Folytak az edzések. Keményen. Esőben, szélben, rekkenő hőségben. Szinte egymás ellen. Néha már szinte vért izzadtam, de fogcsikorgatva is betartottam az utasításait.

*

Ő nem győzte cérnával.

Még verseny előtt ismét elővette anyámat. Követelte, hogy – előttem – ismét vetközzön meztelenre, s ezúttal egy – már ki tudja, honnan beszerzett korbáccsal – újra leszámolásra készülődött. Egész testében remegett. Ajka cserepes volt, mintha belső láz gyötörte.

Anyám, akár egy robot, már vetközni kezdett, amikor megragadtam a karját. Erősen szorítottam, és sehová sem nézve kirohantam vele a házunkból. Meg sem álltam vele a szomszédig. Ő, szegény, megnyomorított, beidomított, agyongyötört, megalázott rabszolga lélek persze közben igyekezett volna kitépni magát a markomból, és talán visszamenni, de nem engedtem. Vasmarokkal szorítottam. Én voltam az erősebb. Jól megedzettek.

Apám hiába rohant szűkülve, tajtékozva, átkozódva utánunk.

*

Már nem apám szeretetéért harcolok. Hanem ellene. Az emberi szabadságért. És az igazságért.

könyv

MEGHÖKKENTŐ UTAZÁSOK AZ ALTERNATÍV TÖRTÉNELEMBEN

Budai Ágota

Baka L. Patrik: *Teljes gőzzel! Bevezetés a steampunk olvasásába.* Selye János Egyetem, Komárom, 2020

A steampunk szó hallatán valószínűleg sokan kérdőn kapják fel fejüket, hiszen olyan műfajt takar, amely régiókban kiváltképpen ismeretlen zsánernek számít. A magyarul gőzpunk, erőltetett fordításban gőzbetyár, esetleg gőzvandálnak is fordítható műfaj azonban nem a huszonegyedik század kreációja. Az angolszász nyelvterületeken már évtizedek óta igen nagy népszerűségnek örvendő irányzatról beszélhetünk tehát, amely könyvek, filmek és videójátékok garmadáját ihlette meg. Baka L. Patrik *Teljes gőzzel! – Bevezetés a steampunk olvasásába* című monográfiája minden téren hiánypótló műnek számít, hiszen amellett, hogy a magyar nyelvű közönséget közelebb hozza egy olyan műfajhoz, amely eddig ködös területnek számított, rámutat arra is, hogy a steampunkkönyvek a tudományos vetületen túl milyen gazdag történelmi, társadalmi, kulturális és politikai kérdéseket, témákat hordoznak történeteikben.

Az első fejezet (*Gőzerővel – A steampunk mint spekulatív fikciós szubzsáner*) általános ismertetővel nyit, amelyben a szerző kifejti a gőzpunk egyes

központi fogalmait, mint például az allohistorizmus (alternatív történelem). E fejezetben a steampunk alfáinak számító művek kerülnek bemutatásra, melyeknek meghatározó szerepük van a gőzpunk mint műfaj megszületésében. A hat említett kiadvány között van például K. W. Jeternek, a steampunk kifejezés megalkotójának *Morlockok éjszákája* című története, amelyben Artúr király az Excalibur segítségével képes időugrást végezni, és ezzel megmenti a viktoriánus kori Londont a morlockok csapásától. Továbbá megismerkedhetünk még Paul di Filippónak a szerző által egyszerre bizarrnak és humorosnak nevezett *Gőzpunk-trilógiájával* is.

A tanulmány második és harmadik fejezete céltudatosan olyan művekre összpontosít, amelyek meghatározták az angolszász, majd a magyar steampunkregények irodalomelméleti alapjait. Olyan műveket vesz górcső alá, mint Scott Westerfeld historikus steampunkregénye, a *Leviatán-trilógia*. Baka L. Patrik elemzése által még kézzelfoghatóbbá válik ez a pöfögő gépezetekkel, haditechnikák nyakatekert ötvözetével és már-már szürreális cselekményekkel teli fantasztikus világ.

A *magyar steampunk kezdetei* című fejezetben átfogó cselekményleírás keretében megismerkedünk Galántai Zol-

tán, írói álnevén W. Hamilton Green *Mars 1910* című historikus steampunkregényével, amelyre mint az első magyar gőzpunkregényre tekinthetünk. Ezen pozitív jövőkép nélküli világ alapvető, a steampunkra jellemző elemeit olyan technikák alkotják, mint a nagy háborúban bevetett gőzmeghajtású harci gépek, monstrumszerű léghajók és fogaskerékes szerkezetek. A történetben továbbá visszaköszön az irányzat másik sarokköve, az allohistorizmus is. Bár a szerző kitér arra, hogy Galántai nem célzottan épített fel gőzpunkvilágot, mégis ezt tekinthetjük úgy időrendi, mint strukturális szempontból az első magyar vonatkozású gőzpunkműnek. A fejezetben további olyan különleges cselekményszállal és egyedülálló gondolatokkal bíró történetek kerülnek terítékre, mint Lakatos István *Dobozváros és Óraverzum – Tisztító-tűz* című steampunk-fantasy regényei, valamint Dávid Ádám *Millennium expressz* trilógiája. A művek szoros olvasási módszerrel történő elemzése után kijelenthető, hogy a magyar gőzpunk mint spekulatív fikciós irodalmi alműfaj önmagában is megállja a helyét.

Végül megismerkedünk a gőzbetyárok társaságával, és bepillantunk a magyar steampunk szubkultúra világába. Fény derül arra is, hogy a steampunk rajongói köreiből is találkozhatunk az

irányzat által kreált identitásokkal és karakterekkel, mint például a vagány utcai csibész vagy a feltaláló. A kötet három magyar gőzbetyárral készített interjúval zárul, sorrendben ifj. Mizsei László (dr. Leslie Aromo), Farkas Judit (Madame Flamara Halvorsen) és Vörös Zoltán, avagy Zackary mester mondja el saját, a gőzpunk műfajáról alkotott megfigyeléseit, valamint azt, hogy tulajdonképpen mit is jelent gőzbetyárnak lenni.

A HABSBERG BIRODALOM FÖDERÁCIÓS ÁTSZERVEZÉSI TERVEI

Csóke Márk

A trianoni békeszerződés 100. évfordulójáról 2020-ban emlékeztünk meg. Az emberi természet absztrakt gondolkodása lehetővé teszi a valóságtól eltérő történelmi síkok létrehozását, így a „mi lett volna, ha máshogy történik” kérdésköre sokaknak mozgatja a fantáziáját. Ez azonban tudománytalan és fikatív, így a történészek leginkább csak kocsmái beszélgetés során operálnak ilyen kezdetű mondatokkal. Írásomban ugyanakkor nem a „mi lett volna, ha...” borgőzös kérdéskörét járom körül, hanem azt szeretném bemutatni, hogy mennyire volt törvényszerű egy birodalom felbomlása, és milyen lehetőségek álltak az Osztrák–Magyar Monarchia vezetői előtt, amely lépésekkel – még csak nem is az utolsó pillanatban félrerántott kormánytalán (!) megőrizhette volna a nemzetiségek centrifugális ereje által veszélyeztetett ország a területi integritását.

Az Osztrák–Magyar Monarchia a 19. század végén 40 milliós népességgel bírt, amely azonban meglehetősen heterogénnek mondható. Vallási szempontból hét, nyelvi-etnikai szempontból pedig tizenkét nagy csoportra oszlott. A relatív többséggel a németiség rendelkezett, de arányuk alig haladta meg a 20 százalékot az egész birodalom területén. Nagy kérdés volt, hogyan kormányozható egy ennyire heterogén ország, és hogyan lehet elérni, hogy mind a tizenkét etnikai csoport elégedett legyen a helyzetével. A téma fontosságát mutatja, hogy több mint ötven ilyen föderációs tervezet készült, ezek közül ismeretterjesztő jelleggel a legérdekesebbeket szeretném bemutatni.

A Habsburgok a bécsi trónt megszerezve házasságaikkal és háborúikkal igen sikeres terjeszkedésbe kezdtek. 1526-ban megszerezték Csehországot és a Magyar Királyság egy részét, Lengyelország első felosztásakor, 1772-ben galíciai területekkel gazdagodtak. A napóleoni háború után, 1815-ben megszerezték Lombardiát és Veneto tartományt, egy évvel később pedig a Dalmát Királyságot is. Utolsó területszerzésük az első világháború küszöbén Bosznia 1908-as annektálása volt.

Mielőtt belekezdünk, fontosnak tartok definiálni két fogalmat, amelyek közül az első a föderáció. Bár az egykor Jugoszláviában élőknek ezt nemigen kellene magyaráznom, de bízva abban, hogy fiatal generációk is olvassák az írást, nekik itt a magyarázat: a föderáció két vagy több állam egyesülésével keletkezett állam, amelyben a legfontosabb állami funkciókat (pénzügyek,

hadügyek, külügy) közösen, a föderáció erre a célra létrehozott szervei révén gyakorolják. A második fogalom az ausztrorszlávizmus, amely alatt értjük a Habsburg Birodalom államszerkezeti reformjára vonatkozó azon elképzeléseket, melyek a szlávok egyenjogúságát hangoztatták, és perspektivikusan a Habsburg Birodalom szláv irányítás alá helyezésében gondolkodtak.

A németek után a második legnagyobb népességgel a magyarság rendelkezett, de még a magyarországi területen sem éltek többen, mint 40 százalék. A magyar nemességet aggasztották a magyarság számárcsökkentéséről írt munkák, így báró Wesselényi Miklós 1834-ben könyvet adott ki, amelyben a birodalom átszervezéséről írt, és ezzel megnyitotta a sort egy csomó más elképzelés előtt is.

Wesselényi felismerte, hogy megkezdődött a szlávok nemzeti ébredése, és az erősödő orosz befolyás, valamint az ortodox hit összetartó ereje miatt jogokat kell biztosítani a birodalom szlávjainak is. Wesselényi a korábbi központosított centralizmust négy egységre osztotta volna fel, amelyeket közös szervek kapcsolnak össze. 1. Megmaradt volna a „német alkotmányos test” a szlovének lakta tartományokkal; 2. Cseh-, Morvaország és Galícia egyesült volna; 3. Magyarország Horvátországgal, Szlavóniával és Dalmáciával (utóbbi sosem volt része a Magyar Királyságnak) alkotta volna a harmadik tömböt; míg egy olasz tartományt is létrehozott volna Lombardia és Isztria területeivel. Wesselényi úgy gondolta, hogy az államszerkezethez majd később csatlakozni fog az akkor még erős török függésben lévő Románia, Szerbia és Bulgária is. Wesselényi volt az első, aki figyelmet szentelt az orosz terjeszkedésnek, de a nyugatról érkező német expanziós törekvésekkel nem számolt.

Az 1848/1849-es forradalom és szabadságharcnak is voltak föderációs elképzelései, még ha azok ma már kicsit meg is mosolyogtatnak bennünket. A magyar külpolitikai gondolkodók abban reménykedtek, hogy 1848-ban létrejön az egységes Németország. (Ne feledjük, hogy nemcsak Magyarországon, hanem Európa legtöbb területén forradalmak zajlottak, a több tucat, széttagolt német állam polgárai pedig egy egyesített államot szerettek volna létrehozni, ám erre az alkalomra 1871-ig várni kellett.) Megoszlanak a vélemények, de magyar külpolitikai gondolkodók úgy képzelték el, hogy az Osztrák Monarchia német tartományai csatlakozni fognak

Az Osztrák–Magyar Monarchia nemzetiségi összetétele

ehhez az új német államalakulathoz. A Habsburgok majd Budára költöznek, és Európának szüksége lesz egy erős államra, amely majd felveheti a versenyt Oroszországgal és Németországgal, ezért szükséges Magyarországot megerősítése Romániával és Szerbiával. Visszagondolva már tudjuk, hogy elképzelésük a földtől kicsit elrugaszkodott bizonyult.

A forradalom és szabadságharc alatt 1848 májusában hívták össze az első szláv kongresszust, ahol a résztvevők a cseh František Palacký vezetésével szintén a föderaliztikus átszervezésen tanakodtak. Palacký már felismerte a nyugati német veszélyt, és a cseheknek a Habsburg Monarchián belüli helyzetét szeretete volna erősíteni. Szerinte „a származás, nyelv, történelem és szokás tekintetében egyaránt olyan nyira különböző Duna menti népek külön-külön valamenynyien gyengék ahhoz, hogy sikeresen ellenálljanak az orosz és német hódító törekvéseknek. Így ezen népek együttműködésének kereteinek a biztosítása az Osztrák Császárság történelmi feladata”.

1848 szeptemberében meg is hozták az első tervezetüket. E szerint a birodalom stabilitását a következő felosztás garantálná: 1. Német–Ausztria, 2. Cseh-, Morvaország Sziléziával együtt, 3. Lengyelország Bukovinával, 4. Dalmácia és a szlovének által lakott területekkel kibővült Horvátország és végül 5. Magyarország, 1848 októberében látott napvilágot a horvát Ognjeslav Utješenić tervezete, az első olyan tervezet, amely felbontja a történelmi kereteket, és hét nyelvi-etnikai területet határoz meg.

E szerint német, cseh–szláv, magyar, délszláv (szerb, horvát, szlovén), lengyel, olasz és román területet hoztak volna létre. Teljesen következetesnek azonban még nem nevezhetők.

Tervezeteik feltűnő hiányossága, hogy a rutének egyenjogúságát – részben elmaradottságuk, részben a lengyelek ellenállása miatt – ők sem ismerték el. Elképzelésükben ezen túlmenően problematikusnak tartható az is, hogy a délszlávok, valamint a csehek és a szlovákok olyan nemzeti egységével számoltak, amely sem addig, sem akkor nem létezett, s amelynek a jövője éppen ezért legalábbis kétségekre adhatott volna okot. Végül mint egészen nyilvánvaló elmentmondás, illetve következetlenség megemlíthető az is, hogy miközben Magyarországot mintegy magától értetődően etnikai alapon osztották fel, a hárommilliós szudétanémetek elválasztása a csehektől és a morvákól fel sem merült tervezeteikben.

A Monarchia föderalizálásának átfogó tervei mellett tovább élt a horvátok trialista elképzelése is egy Magyarországtól független, de a birodalom belüli délszláv egység létrehozásáról, a forradalmak utáni osztrák centralizmus és germanizáció azonban a birodalom államszerkezeti reformjának történelmi és etnikai elvű tervezeteit válogatás nélkül lesöpörte az asztalról. Az új rezsim így nemcsak a rebelis olaszok és magyarok körében váltott ki ellenállást, hanem a lojális szlávok és románok körében is elégedetlenséget és csalódottságot okozott. Mint találoan mondani szokás: az ausztrorszlávok azt kapták

jutalmul, amit az olaszok és a magyarok büntetésül.

Az európai események azonban változásra kényszerítették a Habsburg-udvart. Az 1866-os osztrák–olasz–porosz háborúban bebizonyosodott, hogy Ausztria nem lesz képes újabb német területek megszerzésére, és 1867-ben megkötötték a magyarokkal a kiegyezést, mely létrehozta az Osztrák–Magyar Monarchiát. A kiegyezést az osztrák és a magyar fél két, az 1848/1849-es szabadságharcból tévesen levont következtetés miatt kötötte meg: egyszerűen túlbecsülték egymás erejét. Az osztrák fél úgy gondolta, hogy csupán a magyarokkal való kiegyezés elegendő ahhoz, hogy a birodalmat stabil keretek között tartsa (gondoljunk csak arra, hogy a magyar forradalmat csak orosz segítséggel sikerült leverni), a magyar vezető körök pedig úgy vélekedtek, Ausztria Európa közepén olyan erős képvisel, amit a többi európai nagyhatalom szükségszerűnek és területi integritásában megkérdőjelezhetetlennek tartott. A későbbiekben kiderült, hogy mindkét fél tévedett. A kiegyezés, amely a magyar területeknek elképesztő, soha nem látott ütemben való fejlődést biztosított, tartalmazott föderatív alrendszeret, mint Magyarországon a horvát kiegyezés, illetve hasonló történet Galiciában is a lengyelekkel, de a cseh követeléseket nem teljesítették. 1871-ben a csehek egy trialista, osztrák–magyar–cseh kiegyezést kezdeményeztek, de a magyar vezetők, féltve a kapott előjogaikat, megvétózták a csehek azon követeléseit, melyekért néhány évvel azelőtt kardot rántottak.

A SZABADKAI HONVÉD GYALOGSÁGI KASZÁRNYA TÖRTÉNETE

Vass Géza

Az Oszmán Birodalom kiűzése után, a 17. század végén, Szabadka a Magyar Királyság részeként Habsburg-fennhatóság alá került. Igaz, a bécsi udvar elnyomását könnyebben elviselték, mint a törökökét, ez azonban nem akadályozta meg a magyar nemességet abban, hogy tovább harcoljon függetlenségéért. Ez természetesen állandó konfliktusokhoz vezetett, amelyek nemegyszer fegyveres összetűzésekbe torkollottak. A 18. század közepéig Bécs uralma szilárdnak bizonyult, de Poroszország megerősödésével párhuzamosan a Habsburgok helyzete Közép-Európában jelentősen meggyengült. A Monarchia 1866-ban katasztrofális vereséget szenvedett a poroszoktól, és kiszorult a megalakuló egységes Németországból. Az osztrák császárság fennmaradása cérnaszálon függött. Bécs ennek ellenére is elzárkózott a mélyreható belső reformoktól. A politikai élet demokratizálása helyett szövetségest keresett magának az országon belül. A magyar arisztokrácia és az akkor még gyenge polgárság kapott az alkalmon, és elfogadta, hogy jogaik kiterjesztése ellenében támogatják a bécsi udvart. Vállvetve akadályozták meg a birodalom felbomlását, ha kellett, az ott élő népek függetlenségi törekvéseinek letörése árán is.

Az osztrák–magyar kiegyezés 1867-ben jött létre. A megállapodás szerint budai székhellyel Magyarország önálló kormányt kapott, külügyi és hadügyi tárca nélkül. Ausztria megkönnyebbült, a magyarok pedig a kiegyezést új sikeres lépésnek tekintették a függetlenség kivívása felé vezető

úton. A magyar politikai elit következő célként a saját fegyveres erők felállítását tűzte ki, Bécs azonban erről hallani sem akart. A makacs kitartás végül is engedményekre kényszerítette az osztrákokat, 1869-ben megalakulhattak az első honvédegyeségek. Az örökös tartományokban párhuzamosan létrehozták a Landswehrt, amely a honvédséggel azonos szerepet töltött be. Ezek a csapatok csak gyalogsággal és lovassággal (huszárokkal) rendelkeztek, és kizárólag könnyűfegyverekkel lehettek felfegyverezve. A Monarchia összterületén ezek a csapatok összesen kétszáz ezer embert számláltak. A mai területvédelmi egységekhez hasonlítottak. Természetesen az ország fő csapásereje továbbra is az úgynevezett közös hadsereg maradt, amelyben a fegyveres erők minden fegyverneme képviseltette magát. Ez a haderő biztosította az állam megbontathatlan egységét. A parancsnylv a német volt, akárcsak a tisztek többsége. A közös császári és királyi csapatok létszáma meghaladta az egymillió főt.

A katonai építészet történetében a laktanya építésének gondolata először a 17. században jelent meg. A Monarchia magyarországi részén az első laktanyákkal csak a 18. század végén találkozunk. Minden nagyobb településen helyőrségek voltak. Laktanya hiányában a katonákat házaknál helyezték el, aminek költségeit a város vagy a megye fedezte. A katonák elszállásolását többnyire a szegényebbek vállalták, akiknek a bérleti díj jövedelmük jelentős részét képezte. A tehetősebbek, akik erre nem szorul-

tak rá, ritkán éltek ezzel a lehetőséggel. Gyakorinak bizonyultak a veszekedések a bérlők és a bérbeadók között: a tulajdonosok főleg a részeg, piszkos, hangos katonákra panaszkodtak, akik nemegyszer toladóan viselkedtek a nőkkal szemben, a katonák pedig az igénytelen szállást és a rossz ellátást vetették gazdájuk szemére.

A 19. század végén a katonák ilyen módon való elszállásolása mind a polgári, mind a katonai hatóságok számára elfogadhatatlanná vált. Magyarország katonai kiadásai az éves költségvetés 2 százalékát tették ki, ennek ellenére nem találtak benne helyet a laktanyaépítésnek, ezért 1879-ben törvényt fogadtak el, amely szerint az a város vagy megye, amely saját költségén laktanyát épít, biztositókat kap arra, hogy a hadsereg azt legkevesebb tizenöt-huszonöt évre bérbe veszi. Ez megszabadítaná a lakosságot a szállásadás kényszerétől. Nemsokára a laktanyaépítés minden városban napirendre került. E katonai létesítmények építésének csúcspontja a 19. század utolsó éveire tehető, és az építési láz nagyjából 1905-ig tartott. A laktanyák többnyire a honvédség számára épültek, ezzel is hangsúlyozva a hazafias érzelmeket és az idegenkedést a császári és királyi haderőtől.

A fegyverek és a felszerelés gyors fejlődése, valamint az újoncok számának növekedése miatt a laktanyák egyre nagyobb teret követeltek. Idővel az egy nagy épület helyett több kisebb célszerű épületbe szállásolták el a katonaságot. A megnövekedett volumen miatt a kaszárnyák már nem fértek el a sűrűn lakott városközpontok-

ban, így a 19. század végétől a települések szélén épültek fel. Kezdetben ez a lovassági laktanyákat érintette, amelyeknek a legnagyobb területre volt szükségük. A kaszárnyák építését a legtöbb esetben városok, megyék vagy a Honvédelmi Minisztérium kezdeményezte. Az építkezést katonai és polgári szakértőkből álló vegyes bizottság felügyelte. Először meghatározták a helyszínt és a szükséges épületek számát, elkészítettek egy előzetes tervet (1 : 100), majd egy részleteset (1 : 50), a költségekkel kiegészítve. A projekteket a Honvédelmi Minisztérium értékelte, majd engedélyt adott a munkálatok megkezdésére. A tervrajz és a költségvetés alapján készült el a pályázati dokumentáció a vállalkozók számára. A vállalkozó ezután kidolgozta a részleteket. A felügyeletet általában a városi hatóságok gyakorolták. A munkálatok befejezése után a létesítményt vegyes bizottság vette át, majd végül megállapították a fizetendő bérleti díjat.

A laktanyák többnyire szabványos épületek voltak, amelyek ugyanazon szigorú előírások alapján épültek. Az építész legkisebb teret sem kapott a kreativitáshoz. Az épületek homlokzata egyszerű, díszetlen maradt, legtöbb esetben a neoreneszánsz stílust követve. Alaprajzuk téglalap vagy U alakú, legfeljebb két traktussal épültek egy oldalsó lépcsővel, amely a rizalitban futott végig, mellettük kötelezően ott sorakoztak az illemhelyek. A Magyar Építész Társasága többször is kifogásolta a katonai logikát, miszerint *a laktanya az laktanya, és senki sem keresi ott az esztétikát*. Követelték a

nyílt versenyt, nemcsak a kivitelezőknek, hanem a tervezők számára is. Az építészek szava azonban nem talált megértésre. Ez a fő ok, hogy ebből az időszakból nagyon kevés építésznek szánt nyílt pályázat maradt ránk.

Szabadka első laktanyáját Bács-Bodrog vármegye építette 1766 és 1772 között, a település Szeged felé vezető kijárataánál. A város már az 1840-es évek előtt keresett és kapott engedélyt saját laktanya felépítésére, az akkori városi tanács még pénzgyűjtésbe is belekezdett, de az 1848/49-es forradalom zűrzavaros éveiben a megtakarítás eltűnt. A városi közgyűlés 1885-ben döntött ismét egy honvéd lovassági laktanya felépítéséről. A katonai tanácsadó és a város főmérnöke egy modern pavilonrendszerű épületgyűjtést javasolt, amelyben az épületek mérete nem haladhatja meg a 200–600 négyzetmétert. A negyvenhat létesítményt és a gyakorló pályát 47 hektáron képzeltek el. A helyszínnek az úgynevezett Szege-di szőlők szélét választották. A terveket és a költségvetést versenyen kívül Carlo Lorencz (Lorencz Károly) budapesti katonai mérnök készítette, aki erőfeszítése miatt nem kért semmilyen juttatást. Az építési költségekre a város egymillió forintot hitelt kívánt felvenni.

A következő két évben azonban nem történt semmi. A minisztériumnak ekkor már elfogyott a türelme. A város megszeppenve megígérte, hogy legkésőbb 1888 júniusáig megkezdje az építkezést. Az ellenzék azonban pert indított a városi közgyűlés döntése ellen, és követelte a szavazás megismétlését. Az ellenzék kifogása elsősorban a város által felvenni kívánt egymillió forint hiteltelre irányult. A városi képviselő-testület 1888. április 15-i ülésén név szerinti szavazással 83 : 37 arányban megerősítette a már elfogadott döntést. A minisztérium 1890 júliusában ismét sürgette a várost, hogy kezdje meg az építkezést. Ennek ellenére a vegyes bizottság csak 1891. február 9-én ült össze, és fogadta el Lorencz projektjét, amiről tájékoztatta a hadsereg köveit és a városi mérnöki hivatalt. A munkálatok befejezésének új határidejét 1894-re helyezték át. Ekkor azonban drámai fordulat következett be: az 1894. április 12-i városi közgyűlésen bejelentették, hogy a Honvédelmi Minisztérium lemond a laktanya építéséről, Szabadka helyett Kúlán építenek új laktanyát.

A katonai hatóságok és a város közötti tárgyalások 1900 nyarán váltak ismét időszerűvé.

Üdvözlét Szabadkáról!

esszé

A hadsereg elfogadta a régi építkezési helyszínt a Szegedi szőlők szélén. A laktanya tervrajzának elkészítésével ez alkalommal Szoukop Adolf nyugalmazott kassai főmérnököt bízták meg. A vegyes bizottság ülései november végén kezdődtek meg, 1901 márciusában jóváhagyták a terveket, és továbbították őket a minisztériumhoz ellenőrzésre.

A tizenöt épületből álló komplexum 10 hektárt foglalt el, mellette a gyakorlóter 104, a manézs pedig 12 hektáron terült el. Az összterület mintegy 130 hektárt tett ki. A költségek fedezésére a város egymillió forintot vett fel ötszázalékos kamattal a Magyar Hitelbanknál. A hadsereg pedig, ahogy megígérte, huszonöt évre kibérelte a létesítményt.

Szoukop mögött ekkor már negyven katonai létesítmény tervezése állt. Ismerték Szabadkán is. Ő tervezte az egy évvel korábban épült honvéd gyalogszlaktanyát is a 18. század végén épült régi kaszárnya helyén.

Az építkezés kivitelezésére 1901 áprilisában tíz vállalkozó jelentkezett, a győztes a szabadkai Molczer Károly neve alatt futó építőipari cég lett. A munkálatok folyó év május közepén kezdődtek el, júliusban azonban sztrájk tört ki az építkezésen: negyvenöt kőműves beszűntet-

te a munkát, a vállalkozó által diktált embertelen körülményekre hivatkozva. A munkások a hajnali négytől este nyolc óráig tartó hosszú munkaidő és az alacsony fizetés ellen lázadtak fel. Rövid huzavona után Molczer engedményekre kényszerült. Csökkentette a munkaidőt, így a munkások ezentúl hat órákor kezdtek, és este hét órákor mehettek haza.

A felügyeletet a város nevében Váli Gyula városi mérnök látta el. A laktanya 1902 júliusában készült el, az átadás a hónap elején kezdődött. A hadsereg 1902. július 19-én érkezett meg. A laktanyát az akkori honvédelmi miniszterről, báró Fejérváry Gézáról nevezték el. A vállalkozó a jótállási idő lejártával a laktanyát 1905-ben adta át végleg a hadseregnek.

Miután a szerb hadsereg bevonult a városba, elfoglalta az összes katonai létesítményt. Az új hatalom és a város között 1921. január 12-én megállapodás született, mely szerint 1924-ig a hadsereg bérmentesen használhatja a kaszárnyákat. Cserébe gondoskodnak az épületek karbantartásáról. Ezt követően a hadsereg évente 1 372 780 dinár lakbért köteles fizetni. (Az Osztrák–Magyar Monarchia idején évente 73 418 korona bérleti díjat fizettek.) A következő években a hadsereg egyetlen dinárt sem

fizetett bérleti díj fejében. A két világháború között a laktanyát az ott állomásozó harmadik lovasezredről nevezték el. A második világháború után Kosta Nađnak, a népfelszabadító hadsereg tábornokának nevét vette fel. A kilencvenes években lezajlott jugoszláv polgárháború után kötött nemzetközi szerződések alapján az országhatárok közelében lévő katonai létesítményeket kötelezően ki kellett üríteni, ennek köszönhetően a szabadkai kaszárnyákat is elhagyták a katonák. A gazdátlan Szegedi úti laktanyát a város vásárolta meg.

A szóban forgó laktanyát Szabadkán mindenki az első kaszárnyának nevezi. Váro-

sunkban azonban nem ez volt az egyetlen kaszárnya, Palics tőzsomszedságában állt a tüzéségi laktanya, amely 1912-ben épült (az ún. második kaszárnya), a központban a honvéd gyalogsági kaszárnya, amely a második világháborús bombázások során semmisült meg, a Halasi úton szállásolták el a közös hadsereget, a nép nyelvén csak *putri* kaszárnyának nevezett épületben (a mellette lévő Putri nevű kocsmáról adta neki a nép a nevét, ma itt a határőrség van). A Petőfi Sándor és a Preradović utca által bezárt háromszögben kapott helyet a Zöld Koszorú laktanya, amely a katonai zenekar székhelyeként szolgált (ma

üres telek, valamikor itt működött a Komgrad nevű vállalat).

A teljesség kedvéért meg kell még említeni, hogy a mai Politechnikai Középiskola és a Matija Gubec utcára néző, ma egyházi emeletes épület (közismert nevén kis MESC) helyén állt a megyei lovassági kaszárnya, amelynek a gyakorlótere a szemben lévő vegyészeti-technológiai iskola helyén volt. Ezeket a telkeket is a 19. század fordulóján felvásárolta a város, és bölcsen iskolákat épített a helyükre (tanítónőképzőt és polgári fiúiskolát).

Reméljük, hogy a jövőben a kaszárnyák kimennek a divatból, és mi is okosan választjuk meg, hogy mi lesz helyettük.

könyv

KARIKATÚRÁK REFLEXIÓKKAL

Gúnyhatár – Léphaft-karikatúrák körülírva. Székelyföldi Magyar Újságírók Egyesülete, Sepsiszentgyörgy, 2021

A kötet címe olyan, mint a jó karikatúra: első ránézésre elmosolyodik rajta az ember, esetleg nagyot nevet, amikor pedig jobban szemügyre veszi, rájön, hogy sokkal többet mesél a rajz egy mosolynál. Az sem biztos, hogy vidám az üzenete, az ironia mégis fölold, akkor is, ha a korunk vagy magunk visszasságait fedezzük föl benne.

A *Gúnyhatár* – mert alapjában karikatúrakötetről van szó – utalhat gúnyrajzra, de a könyvet böngészőnek eszébe juthatnak – nem megalapozatlanul – az Erdély-induló Trianonra utaló sorai is: *Nézd a gúnyhatárt / Széttiporva már.*

Azért említettem, hogy „alapjában” karikatúrakötetet vehetünk a kezünkbe, mert Léphaft Pál ötvenkét rajzát tartalmazza, ugyanakkor mindegyikhez társul egy-egy írás, publicisztika, amelyek szerzői tíz országban élnek: az anyaország mellett az utódállamokban, valamint Kanadában és Ausztráliában. Kétségkívül van politikai tartalma ennek a több földrészt felölelő vállalkozásnak – miként a kötetben szereplő karikatúráknak és szövegeknek is –, mert bizonyítékul szolgál arra, hogy a gúnyhatár szellemekben emberáldozatok nélkül valóban széttiporható. De miért éppen Székelyföldön adják ki egy vajdasági karikaturista kötetét? Bár Léphaft Pál ismert alkotó az

egész Kárpát-medencében, sőt éppen Kanadában is kapott díjakat egykor.

A kérdésre Ambrus Attila, a kötet szerkesztője, a Brassói Lapok főszerkesztője adja meg a választ *Előszósszöveget* című előszavában, amikor egy több mint két évtizeddel ezelőtti találkozásra tekint vissza: „A történet a budapesti Hungexpo szállodában kezdődött. Vagy inkább több évtizedes kényszerű szünet után folytatódott.

A folyosón ögyelegtünk Karácsonyi Zsigával (a marosvásárhelyi Népújság főszerkesztője – a szerző megjegyzése), arról beszélgettünk éppen, hogy minket, határon túli magyar újságírókat a szervezők alkalmasnak tartanak a grandomán című, de valójában tartalmatlan tanácskozások biodíszletének, amikor jött felénk két úriember. Azonnal láttuk, hogy jó barátaink, akiket eddig ugyan sohasem láttunk, de most újra látjuk. Klemm József és Léphaft Pál. Vajdaságiak. Az a bevallott álmuk, hogy európai színvonalú, magyar szellemiségű újságírást műveljenek, s keresik azokat, akik hasonló jóra vállalkoznak.

Azóta közösen álmodjuk álmunkat, akkor is, ha néha kiver a verejték, ha rémálmok hessegetik is el ideig-óráig nemis szándékunkat. Azóta csatlakoztak hozzánk a kárpátaljai, felvidéki, horvátországi és szlovéniai, sőt magyarországi sajtó Don Quijotejai. Oly sokan és oly lelkesen, hogy amikor ajtót mutatott nekünk a Gyurcsány-kormány, elhatároztuk:

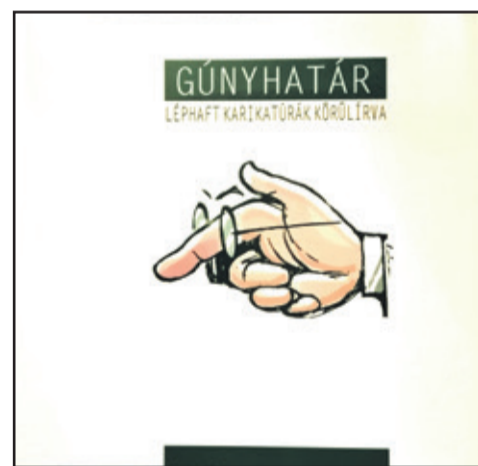
mi közös szellemi köztársaságot hívunk létre. (...)

Annak, hogy együtt maradtunk, van egy titka: Léphaft. Palikatúráival immár sokszor és sok helyen erősített meg elhatározásunkban, hogy nem adjuk fel, maradunk itthon és humorunknál.” És végül megjegyzi, hogy a kötet megmutatja, a legkülönfélébb világnézeti, habitusú, stílusú, vérmérsékletű embereket is összekötheti a közös (nemzet) szolgálat.

Ha esetleg az elmondottak arra utalnának, hogy a könyvbe foglalt félszáznál több karikatúra csak a magyar nemzet jelenének és jövőjének létkérdéseit tárja az olvasó, illetve nézelődő elé, érdemes elmondani, hogy ennél jóval többet mesél el a karikaturista: Európa, sőt az egész emberiség létkérdéseit rajzolja meg. Ezek közé tartozik mindaz, ami a hagyományos életforma rombolását szolgálja: a kereszténység és a keresztény értékek elleni föllépések, a genderideológia és az LMBTQ-mozgalom nyomulása, ugyanakkor tollhegyére kerültek olyan gondok, mint a pazarlás és a környezetvédelem, az Európai Unióban tapasztalható visszasságok, az iszlám előretörése, a digitális világ és perze a koronavírus-járvány.

Az újságírók pedig „egyperceseikben” a szakma számos műfaját fölvo-nultatják: jegyzetet, karcolatot, humoreszket, humoros mesét, naplót, „mini drámát”. A reflexiók nemcsak formában, hanem tartalomban is eltérőek:

Fodor István

van, aki a rajz tartalmának háttérére tér ki, mások a rajz által előhívott emlékeket idéznek, és olyan is akad, aki a karikaturistához kötődő közös történetet elevenít föl.

Az ötvenkét rajz között egyetlen portré található: Galbács Pálé, aki a könyv ötletgazdája. Ő arról írt, hogy megjelent nála egy hatezer-öttszáz évvel ezelőtt élt időutazó felmenője, aki egykor barlangrajzoló volt. A Kárpát-medence legszellemebb karikatúráiból szeretnének barlangkiállítást nyitni, az anyaggyűjtéshez kért tanácsot: „Az ősapámat csak nem utasíthattam vissza, elküldtem hát Vajdaságba Léphaft Palihoz, akitől az ebben a könyvben látható rajzokat vitte magával, mert úgy vélte, hogy az idő falán a helyük. A karikatúrák toborzó ereje is rendkívüli lehet, ha képes volt félszáznál több Kárpát-medencei magyar újságíró egy kötetbe terelni.”

MŰVÉSZET A GYÁRFALAK KÖZÖTT

A SolidGradban megrendezett Új szintézis című kiállításról

Szabadkán a kortárs képzőművészetnek és a művészeti produkciónak fontos szerepe van, ehhez több intézmény és egyesület járul hozzá különféle kiállítások és események szervezésével. Ebből a szempontból kiemelt jelentőségű a Kortárs Galéria, amely programszerűen foglalkozik a kortárs vizuális művészet bemutatásával, emellett a városi múzeumban is rendeznek olykor ilyen jellegű kiállításokat. E két intézményen kívül a 2020-ban alapított Kortárs Kulturális és Művészeti Központ szervez különféle programokat, többek között egy diszkrét udvari galériát is nyitottak a valamikori Korzó mozi falán.

Emellett néhány hónappal korábban egy új kulturális és szórakoztató tartalmakat nyújtó helyszín felbukkanásáról hallhattunk: a SolidGradról. A Đuro Đaković 4-es szám alatt található egykori Solid cipőgyár elhagyott épületét egy lelkes fiatalokból álló civil egyesület keltette életre, azzal a szándékkal – saját elmondásuk szerint –, hogy folytassák a kultikus szabadkai találkozóhelyek hagyományát. Szeptember óta hét koncertet szerveztek, az első kiállítás pedig november 27-én nyílt meg, *Új szintézis* címmel. A kurátora Klájó Adrián képzőművész és a SolidGrad civil szervezet egyik tagja.

Maga az elképzelés, hogy egy elhagyott ipari épüle-

tet művészettel és műalkotásokkal töltsenek meg, nem új. Az elmúlt évtizedekben Európa-szerte számos sivár és magára hagyott ipari épületet élesztettek újra kisebb építészeti átalakítással, friss tartalommal töltötték meg őket, és új célokra kezdték használni. Szerbiában is nagy számban található ilyen ipari örökséghez tartozó épületek, amelyek rehabilitálása és funkcióváltása egy egész közösség hasznára válhat. Ezek természetesen államilag vagy nemzeti-projektjeiken keresztül támogatott vállalkozások, nem pedig független kezdeményezések, így annál figyelemreméltóbb a SolidGrad működtetőinek lelkesedése és igyekezete, hogy a szabadkaiaknak alternatív kulturális helyszínt nyújtsanak.

Az *Új szintézis* elnevezésű kiállításon szerteágazó művészeti anyag tárult a látogatók szemébe: festmények, szobrok, grafikák, installációk, fényképek és videómunkák is szerepeltek a tárlaton. Harminckét művész több mint hatvan alkotása kapott helyet a SolidGrad 1000 négyzetméteres kiállítóterében. A kiállító művészek: Benke Szabó Róbert, Bicskei Anikó, Bolyos Szent Lilla, Csernik Attila, D. Nagy Kornélia, Gubik Korina, Kiss Natália, Klájó Adrián, Lak Róbert, Lázár Tibor, Lódi Gábor, Maurits Ferenc, Mirosław Jovančić, Mucsi Somorai Renáta, Munjin Andrea, Munjin Diana, Nagyabonyi Dávid, Pančić Krisztián, Sutus Pesti Emma, Raffai Ingrid, Sagmeister P. Laura, Sinkovics Ede,

Stefan Preradović, Sütő Anna, Szalma Zsóka, Torok Melinda, Törteli Réka, Újházi Adrienn, Utcai Dávid, Varga Valentin, Vass Szabolcs és Zsáki István.

Mint az ehhez hasonló szeregszemlék során lenni szokott, az *Új szintézis* koncepciója sem azonnal egyértelmű, ilyen esetekben nehéz közös érintkezési pontot találni a művészek és az alkotások között. A lényeg talán a találkozón van: egymás alkotói világával és a hagyománnyal. A kiállítás egyrészt a vajdasági magyar kortárs képzőművészet jelenéről szándékozik keresztmetszetet adni, ugyanakkor a vajdasági képzőművészeti hagyományra is támaszkodik, pontosabban a Topolyai Művésztelep kis szintézis programjára.

A tárlat magját a Topolyai Művésztelep nyári alkotótáborában készült művek képezik – ugyanis a kurátora, Klájó Adrián nemrégiben vette át a művésztelep vezetését Zsáki Istvántól. A szabadkai kiállítást a művésztelep gyűjteményében őrzött alkotásokkal bővítették, valamint más vajdasági származású képzőművészek munkáival, akik nem feltétlenül vettek részt a telep munkájában.

A kiállítás címe a hatvanas években kiteljesedő művésztelepi mozgalom által indítványozott szintézisre – az építészet és a képzőművészet egybefoglalásának ötletére – utal, amely Topolyán különösen eredményesnek bizonyult. A város jó néhány középületét díszítik mozaikok, festmények és kerámia-

Fotó: Molnár Edvárd

díszek. „Képtárváros – városi képtár helyett” – állapították meg 1954-ben a topolyai telep résztvevői. Nem csak Topolyán láthatóak a szintézis eredményei, ilyen például a szabadkai Pátria Szálló bejáratánál található, Ács József alkotta mozaik is, emellett Vajdaság-szerte ráakadhatunk e közkinccsre. Ezek alapján az *Új szintézis* a művészet hozzáférhetőségét kívánják elősegíteni azzal, hogy új kiállítóterben, egy eredetileg nem arra szánt közösségi helyen közvetítenek képzőművészeti értékeket. Itt vetődik fel a kérdés: vajon a szintézis megálmodói egyetértésnek-e ezzel a gondolattal? Elérték-e ugyanezeket a célokat az *Új szintézis* sel is?

Emellett fontos megjegyezni, hogy az eseményt a vajdasági magyar képzőművészet napjához is kötötték, amelyet 2014 óta ünnepeünk november 14-én, Ács József születésnapján.

A hatalmas kiállítóter két-ségtelenül nagy potenciálok rejt magában. Különösen nagy

méretű szobrok, installációk és egyéb térbeli formák prezentálására kiváló. Példaértékű, hogy a térben csak minimális beavatkozásokat hajtottak végre, így megmaradt annak autentikus hangulata. A gyárban talált kacetok, kellékek pedig szerepet kaptak a kiállításépítés során: a vaspolcok posztamensekké váltak, az egymásra helyezett hordókra vagy fa raklapokra képeket akasztottak ki.

A kiállítás december 17-én zárult, a finisszázs keretében pedig kötetlen kuratori tárlatvezetés során minden alkotásról hallhattak néhány gondolatot az érdeklődők. A tárlatvezetés végén a kurátor kifejtette aggodalmát a kiállítóter jövőjével kapcsolatban, ugyanis talán ez az első és utolsó ilyen jellegű esemény a gyárfalak között. Reméljük, hogy ez nem így lesz, hiszen erre a hiánypótló, alternatív kulturális és művészeti tevékenységeknek otthont adó helyszínre Szabadkának és polgárainak, mint azt láthattuk, igenis igényük van.

könyv

EZ A TÖRTÉNET A MIÉNK

Megnyílik az ég. A 2020. évi Gion Nándor Novellapályázat antológiája. Forum Könyvkiadó – Gion Nándor Emlékház, Újvidék-Szenttamás, 2021

„...a siker érzését mindig ugyanúgy élte át, mint egyszer a valóságban, mert a legnagyobb versenyt és győzelmet sosem lehet elfelejteni, mert akkor megnyílik az ég.” (Gáspár Mária: *Megnyílik az ég*)

A Gion Nándor születésnapjára, 2020. február 1-jére kilencedik alkalommal meghirdetett novellapályázat legjobb alkotásait tartalmazó kötet a Forum Könyvkiadó és a szenttamási Gion Nándor Emlékház közös kiadásában jelent meg.

A Gion Nándor Novellapályázat célja a kezdetektől fogva a magyar irodalom és szellemiség gazdagodásának ösztönzése, új művek megírásának serkentése, a vajdasági magyar prózairoda-

lom fellendítése, a gioni irodalmi diskurzusok továbbélésének ösztönzése. A díj eredetileg magyar nyelven írt pályamű szerzőjének ítéltet oda. A bírálóbizottság tagjai voltak Kovács Smit Edit magyartanár, költő, Fehér Miklós író, újságíró, Patyrek Réka magyartanár, szerkesztő, Rózsa Anikó riporter, televíziós szerkesztő.

A kötet tizenkét novellát tartalmaz, Balázs István, Bőjthe Pál, Gáspár Mária, Patak Márta, Pruzsinszky Sándor, Tatár Kálmán, Tácsi Béla, Tátrai S. Miklós írásait. A szakmai zsűri az első díjat Balázs István *Egy korlátolt elme* című novellájának ítélte oda. A második díjjal jutalmazott írás Tátrai S. Miklósé, *A festő és a lány*, a harmadik helyezést pedig Tatár Kálmán *Baráti kárpótlás* című novellája nyerte el. A kötet utószavát jegyző Kovács Smit Edit szerint „változatos és elgondolkodtató történetek”, és „a gioni hagyománnyal úgy alakítják ki a diskurzust ezek a szövegek, hogy közben újragon-

dolják az általa is felvetett kérdéseket, mint a név és önazonosság összefüggése, a helyi színeink megtartó ereje, a múlt értelmezése és hasonlók”. Gerold László írta tanulmányában: „A novella Gion Nándor életművének alapműfaja.” (Híd, 2008/10) Elbeszélőként Gion Nándor meglehetősen egyedül áll az újabb magyar irodalomban, elemzői rokonítják Tamási Áronnal, Bodor Ádammal és Bohumil Hrabállal is. Művészetének kettőssége abban rejlik, hogy egyfelől bemutat egy világot, másfelől pedig érezteti, hogy az elbeszélhetőségnek határai vannak, amelyeken túl nincs tovább, amelyeket nem lehet átlépni, s ő mégis megteszi.

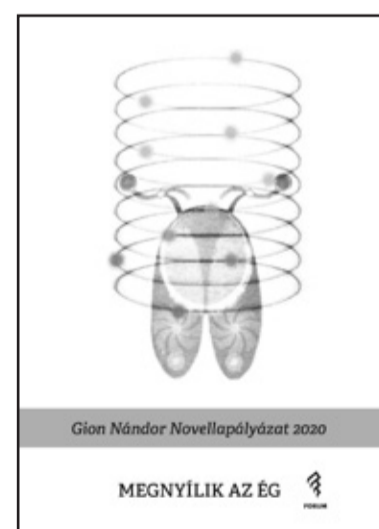
A novellaantológia szövegeiben szervezőelemként jelen van a gioni világ, Szenttamást idézik a helyszínek, a nevek, stílusukban, témájukban, tereikben is illeszkednek a hagyományhoz.

A díjnyertes novella elbeszélője egy csodával határos gyógyulás folyamatából szól az olvasó-

hoz. Az elbeszélői közlést esz-széisztikus monológok váltogatják, az elbeszélő tudatában több szinten játszódik a történet, betétszövegek épülnek bele. Kovács Smit Edit értékelését a következőkkel zárja: „A története(in)k szinte egyszerre történnek bennünk. Egyszerre mozgatja őket a múltunk és a jövőnk, és lényegében nincs is más, csak egy történetünk, amiben minden egymásra rétegeződik. Így válnak a kötet novellái is a díjnyertes írás keretébe ágyazva egy nagy történeté, amiben mindegyikünk egy-egy napunk újabb árnyalata.” Akárcsak a gioni novellák, melyek szinte mindig nem magukban, hanem valamely nagyobb egység, novellaciklus, novellafűzér részeként szerepelnek az életműben.

„Az embernek szüksége van egy helyre, ahová láthatatlan út vezet” – írta egykoron Gion Nándor. Láthatatlan utainkon járva, a novellaantológiát lapozgatva olyan érzés keríti hatalmába az olvasót, hogy mindegyik út vé-

Lódi Gabriella

gén a szenttamási Kálvária magaslik. Ha jobban figyelünk, még Rojtos Gallai citerázását is meghallhatjuk. Amíg vannak, akik Gion Nándor történeteit továbbírják, tovább éltetik irodalmi hagyományainkat, mindaddig biztos mondhatjuk, ez a történet a miénk.

A kötet illusztrációi Móricz Ildikó grafikusművész munkáját dicsérik.

AZÚRKÉK VARÁZSLAT

Lukács Lilla

December 20-a, hétfő. Rengeg aznap a dolgom: munka, családi intéznivalók, és ajándékot sem vettem mindenkinek még. A város már ünnepi díszben, én pedig rohanok egész nap. És még este színház is, kellett ez nekem? (Spoiler alert: igen!)

Az *Élőhomok – Képek Tolnai Ottó és Petrik Pál motívumai alapján* (r.: Mezei Kinga) című előadás Petrik Pál halálának 25. évfordulója és a vajdasági magyar képzőművészet napja (november 14.) alkalmából készült a Novem Színházi Szervezet, a Szabadkai Népszínház, valamint a magyarkanisai Regionális Kreatív Műhely koprodukciójában. A két vajdasági művész, Tolnai Ottó és Petrik Pál alkotásaiból táplálkozik, mindketten a vajdasági magyar közösség meghatározó művészei, alkotói. Tolnai Ottó Kossuth- és József Attila-díjas költő, író, drámaíró, műfordító, szerkesztő – tananyag. Petrik Pál szabadkai születésű festőművész, 1957-től 1978-ig a Szabadkai Népszínház díszletfestője, később díszlettervezője volt.

Az előadás egy összművészeti kutatás eredménye, a költészet, a festészet és a színház közös nevezője, színházi eszközökkel mutatja meg a költészet vizualitását és a festészet dinamikáját. Rendezője, Mezei Kinga nem először vállalkozik arra, hogy a költészetet színházi nyelvvé alakítsa, a 2019-ben rendezett *Éjjel* című előadása Pilinszky János költészetéből táplálkozott, és már ebben is egy különös-mesés világ erős hangulata volt érezhető.

Őszintének kell lennem: kicsit félve ülök be az előadásra. Tolnai Ottót bármeddig el tudnám hallgatni, történetei, anekdotái színesek, szagosak, és habár az ő hétköznapi világa a mi világunk is, az övé még-

is tele van különleges karakterekkel, akik mellett mi elsétálnánk az utcán, ő megáll, és megvizsgálja őket. Tolnainak a karfiolról sem az jut eszébe, hogy finom, vagy felfúj, hanem valami egészen csodálatos karfiol-univerzum. Költészetével kapcsolatban egy kicsit mindig attól félek, hogy nem fogom érteni. De már ott vagyok a Jadran színpad előterében, hát teszek vele egy próbát.

A mikronézőtér a színpadon van, közel a történésekhez, karnyújtásnyira az élőhomok-világhoz. Ahogy foglalom el a helyemet, úgy felejttem el, hogy kinek nem vettem még ajándékot, hogy milyen teendők várnak rám, amikor hazaérek, és elkezd bennem szétáradni az azúrkék nyugalom. A látvány kerül a középpontba, mindjárt az elején nagyon hatásos kép: rengeteg kikeményített csipketerítő lóg, mint a hó, majd felemelkednek, mintha visszafelé esne a hó. Már el is kezdődik az asszociációk kavalkája, a csipkéről ugyanis – mint újra és újra visszatérő motívum az előadásban – mindig más jut eszembe: a nagymamám (habár neki nem volt egy csipketerítője sem, de lehetett volna), az otthon, a tradíció és a letisztult bonyolultság. A színpad, illetve a díszlet maga a festővászon: itt jelennek meg az előadás életképei, képkockái, amelyek hangulatukban Tolnai és Petrik világát idézik meg. A színészek véletlenszerűen, szinte hétköznapi véletlenek sorozatának segítségével festenek a szemünk láttára. A véletlen és a kísérletezés miatt pedig így minden előadás során valami más születik, de végül is a színház mindig a jelenben történik. Petrik Pál alkotásainak ugyancsak fontos eleme a kísérletezés: az anyagokkal, textúrákkal – homokkal, földdel, cseréppel, kö-

Fotók: Molnár Edvárd

vekkal. A különböző anyagoknak fontos szerepük van az előadásban is, a homok, az üveg, a toll alkotási felület és eszköz. Nemcsak az anyagoknak, hanem a hétköznapi tárgyakkal

is kibővül a szerepük: alkotnak mindannyian, képzőművészek lesznek a vasalók is. Akárcsak a festészetben, a színpadon is fontos szerepük van a színeknek: a fehér szín mint a vászon és az élénksárga, halvány- és azúrkék hangulatfestő, emellett Tolnai Ottónak az előadás végén hallható *Az azúr talpú Krisztus* című versére (is) utal.

Az előadásnak nincs hagyományos cselekményszála, hangulatokat, képkockákat, gondolat- és motívumkockákat fest a néző elé, akinek ezzel nem a megszokott befogadói szerep jut, annál sokkal több – a motívumokat mindenki saját maga töltheti meg gondolattal. A színészek sem a hagyományos értelemben vett szerepeket játszanak. Fel-feltűnnek ugyan visszatérő alakok, de ezek összességében inkább karaktertörödékek, gyakran viszont egységes entitást alkotnak.

Az előadás játékos hangulatának szerves része a zene és a koreográfia, amelyek a színpadon élénk tárt varázslatos világot erősítik.

Az *Élőhomok* című előadás izgalmas kísérlet, amely festménnyé és költészeté áll össze a szemünk láttára, megmosolyogtat, megkacagtat és megríkat, emlékeket juttat eszünkbe. Nekem például valamiért végig a nagymamám járt az eszemben, ebben az azúrkék csodavilágban. A túlvilági azúrkékség.

Az előadás alkotói:

Játsszák: Hajdú Tamás, Pálfi Ervin, Mezei Kinga, Szilágyi Nándor

Díszletterv: Mezei Kinga, Ondraschek Péter

Jelmezterv: Janovics Erika

Dramaturg: Oláh Tamás
Zenei munkatárs: Márkos Albert

Rendező: Mezei Kinga

Támogatók: MMA; NKA; VM4K; Szekeres László Alapítvány; Zenta Község Önkormányzata; Tartományi Oktatási, Jogalkotási, Közigazgatási és Nemzeti Kisebbségi – Nemzeti Közösségi Titkárság

